Suvremeni oblici pismenosti kao temelj cjeloživotnog učenja i kreiranja društva znanja

Boban, Betina

Master's thesis / Diplomski rad

2019

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Academy of Arts and Culture in Osijek / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Akademija za umjetnost i kulturu u Osijeku**

Permanent link / Trajna poveznica: https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:251:650980

Rights / Prava: In copyright / Zaštićeno autorskim pravom.

Download date / Datum preuzimanja: **2024-03-28**

AKADEMIJA ZA UMJETNOST I KULTURU U OSIJEKU

THE ACADEMY OF ARTS AND CULTURE IN OSIJEK

Repository / Repozitorij:

Repository of the Academy of Arts and Culture in Osijek

zir.nsk.hr

SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

dabar

DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJI

SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU
AKADEMIJA ZA UMJETNOST I KULTURU U OSIJEKU – ODSJEK ZA KULTURU, MEDIJE I MENADŽMENT
SVEUČILIŠNI DIPLOMSKI STUDIJ – KNJIŽNIČARSTVO

BETINA BOBAN

SUVREMENI OBLICI PISMENOSTI KAO TEMELJ CJELOŽIVOTNOG UČENJA I KREIRANJA DRUŠTVA ZNANJA

DIPLOMSKI RAD

MENTOR:
Doc. dr. sc. Marija Erl Šafar

Osijek, 2019.

SAŽETAK

Ljudska povijest oblikuje se preko napredovanja, a ne zaostajanja – prijelaz iz jednostavnog u složeno, iz analognog u digitalno. Razvoj se od nesvjesne nakane pretvorio u svjesnu doktrinu. Računalna revolucija krajem prošlog stoljeća otvorila je put u postindustrijsko društvo, društvo promjena i neograničenih mogućnosti. Zahvaljujući brzom razvoju informacijskih tehnologija razvijale su se i informacijske znanosti, a s njima i informacijski i komunikacijski sustavi koji su poboljšali protok informacija i znanja – moglo bi se reći da držimo svijet na dlanu. Sukladno tehnološkoj transformaciji i evoluciji, došlo je i do transformacije poimanja pismenosti i znanja. Uspostavljanje društva znanja postalo je imperativ daljnjeg napretka i stvaranja pravednijeg svijeta u kojem znanje postaje glavni ekonomski resurs i dobro dostupno svima. Glavni kriterij za osnivanje društva znanja je opće pravo na informaciju i znanje. Jedna od temeljnih odrednica društva znanja jest koncept cjeloživotnog učenja – promovira se stalna potreba za stjecanjem novog i usavršavanjem starog znanja. Kao aktualna tema današnje prosvjetne politike pojavljuje se interkulturalizam, kamen temeljac za stvaranje pravednijeg i humanijeg društva. Prema svemu navedenom, logičan zaključak jest da je obrazovanje trenutno najbolja ekonomska investicija.

Ključne riječi: informacijska pismenost, medijska pismenost, društvo znanja, interkulturalizam, cjeloživotno učenje

ABSTRACT

Human history is shaped by advancements, not by backwardness – the transition from simple to complicated, from analogue to digital. The development has shaped from unconscious intention to conscious doctrine. The computer revolution at the end of the last century paved the way for post-industrial society, society of changes and unlimited possibilities. Thanks to the swift development of information technologies, information sciences have developed as well, resulting in information and communication systems improving the flow of information and knowledge; it can be said that we hold the world on the palm of our hand. With the technological transformation and evolution, the understanding of literacy and knowledge has also transformed. The establishment of the knowledge society has become an imperative of further development and creation of equitable world in which knowledge becomes the main economic resource available to everyone. The main criterion for the establishment of the knowledge society is general access to information and knowledge. One of the main concepts of knowledge society is the concept of lifelong learning – a constant need for gaining new and improving old knowledge is promoted. A current theme in today's education policy is interculturalism; a foundation stone for establishment of a more just and more humane society. With all this in mind, the logical conclusion is that education is currently the best economic investment.

Keywords: information literacy, media literacy, knowledge society, interculturalism, lifelong learning

SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

AKADEMIJA ZA UMJETNOST I KULTURU U OSIJEKU

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

kojom ja_____ potvrđujem da je moj _____rad
diplomski/završni

pod naslovom _____

_____

te mentorstvom _____

rezultat isključivo mojega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima i oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio diplomskog rada nije napisan na nedopušten način, odnosno da nije prepisan iz necitiranog rada, pa tako ne krši ničija autorska prava. Također izjavljujem da nijedan dio ovoga završnog/diplomskog rada nije iskorišten za bilo koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanove.

U Osijeku, _____

Potpis

_____

Sadržaj:

UVOD 1

1. INFORMACIJSKA PISMENOST 2

1.1. Izvori informacijske znanosti 2

1.2. Integritet, uporabljivost i korisnost obavijesti 4

1.3. Relevantnost i napredak informacijskih tehnologija 5

1.4. Od elementarne do informacijske pismenosti 6

1.5. Informacija kao ključ napretka 7

2. MEDIJSKA PISMENOST 9

2.1. Definicija i uporišta medijske pismenosti 9

2.2. Zasićenost porukama 11

2.3. Izgubljeni u supermarketu informacija? 12

2.4. Medijska publika i obrada informacija 13

2.5. Djeca – posebni korisnici medija 15

3. ZNANJE KAO INVESTICIJA 17

3.1. Znanje 17

3.2. Društvo znanja 18

3.3. Zabavna vrijednost znanja 19

3.4. Škola očekivanja i vrednovanje znanja 20

3.5. Bolonjski proces = unapređenje znanja? 22

4. CJELOŽIVOTNO UČENJE KAO BUDUĆNOST UČENJA 24

4.1. Permanentno cjeloživotno učenje 24

4.2. Promicanje cjeloživotnog učenja 25

4.3. Interkulturalizam u odgoju i obrazovanju 29

5. ANALIZA ANKETE 30

ZAKLJUČAK 45

LITERATURA 48

Konzultirana djela 49

PRILOZI 50

UVOD

U ovome radu detaljnije ću pojasniti pojmove informacijske i medijske pismenosti, važnost pronalaska relevantnih informacija, definirati znanje i što se to događa sa znanjem u društvu, te detaljnije objasniti koncept cjeloživotnog učenja i ulogu nastavnika i ostalih sudionika obrazovnog sustava u promicanju cjeloživotnog učenja i obrazovanju samosvjesnih i društveno osviještenih pojedinaca koji će dati svoj doprinos daljnjem razvoju društva znanja.

Pojmovi *pismenost* i *znanje* doživjeli su transformaciju i evoluciju zbog razvoja društva, tehnologije i medija. „Znanje je moć“, kako je jednom rekao Francis Bacon. Znanje je ključ koji otvara mnoga vrata, ključ uspjeha i napretka. Potrebno je cijeli život nadograđivati vlastito znanje – onaj koji tvrdi da zna sve što se mora znati, neće morati dugo čekati da mu se dokaže upravo suprotno. Iskonsko značenje čovjekove potrage i težnje za znanjem jest potraga za istinom. Današnje moderno društvo – društvo znanja – definira znanje kao dobro dostupno svima i time znanje postaje primarna vrijednost koja je u službi opće dobrobiti. Društvo znanja osnovano je na kriterijima općeg prava na informacije i znanje, a obrazovanje je postalo najbolja ekonomska investicija. Zahvaljujući brzom i revolucionarnom razvoju informacijskih i komunikacijskih tehnologija, okruženi smo mnoštvom informacija i može se reći da držimo svijet na dlanu. Problem koji se pritom javlja jest da trebamo znati odvojiti bitno od nebitnog i istinito od lažnog, a zbog toga je, osim elementarne pismenosti, potrebno posjedovati i vještine informacijske i medijske pismenosti.

Jedna od temeljnih odrednica današnjeg društva znanja jest koncept cjeloživotnog učenja – da bi pojedinac bio aktivan i kompetentan član društva, mora stalno nadograđivati svoje znanje i usvajati nova znanja. Za formalno obrazovanje odgovorne su obrazovne ustanove, koje su također prošle kroz drastične promjene, a kao aktualna tema današnje javno-odgojne politike pojavljuje se i interkulturalizam tj. interkulturalni odgoj, kamen temeljac za humanije društvo i budućnost u kojem će rasizam i dominacija čovjeka nad čovjekom biti izbrisani. No je li društvo znanja zaista može osigurati pravedniji i humaniji svijet, u kojem će znanje tj. jednako obrazovanje biti dostupno svima? Još važnije, hoće li to obrazovanje biti kvalitetno?

1. INFORMACIJSKA PISMENOST

1.1. Izvori informacijske znanosti

Suglasna definicija informacijske znanosti kao relativno još uvijek nove znanstvene discipline tvrdi da se informacijska znanost bavi *„…nastajanjem, prikupljanjem, organizacijom, tumačenjem, pohranjivanjem, pretraživanjem, diseminacijom, preoblikom i uporabom obavijesti*“[1] i nastoji uspostaviti *„…korpus znanstvenog, tehničkog i sustavnog znanja“.*[2] Informacijska znanost ima odrednice čiste tj. teorijske znanosti jer istražuje svoj predmet bez obzira na primjenu, te s druge strane ima i odrednice primijenjene tj. praktične znanosti koja razvija usluge i proizvode. Uz termine *informatika* i *informacijska znanost* poznat je i termin *informatologija*, koji označava *teoriju i praksu emisije, transmisije, akumulacije, selekcije i apsorpcije informacija, skraćeno e-t-ak-s-a kompleks (B. Težak, 1969)*[3]. Prema tom poimanju, sve discipline koje se bave pohranjivanjem i prijenosom obavijesti, bez obzira na medije, te metode i tehnike obrade obavijesti čine područje informacijskih znanosti: *„Informacijske znanosti, od arhivistike, bibliotekarstva, leksikografije, muzeologije do informacijske znanosti, bave se prikupljanjem, čuvanjem i obradom dokumenata odnosno znanja, što su nastali u prošlosti, ili pak što nastaju u sadašnjosti, a radi njihova korištenja u budućnosti. U tom smislu informacijske znanosti su iskustvene znanosti jer nastoje prošla i sadašnja iskustva sačuvati za budućnost.“*[4]

Glavni uvjet da se obavijest može pohranjivati i potom obrađivati jest da bude pohranjena na nekom mediju – dokumentu. Sukladno tome nastaje dokumentalistika, znanstvena disciplina čija je zadaća da prikuplja i obrađuje zapisano ljudsko znanje iz svih vrsta dokumenata bez obzira na njihov oblik prikazivanja: „*...nova je disciplina, dokumentalistika, definirana kao postupak skupljanja, klasificiranja i distribucije svih dokumenata, svih vrsta i svih djelatnosti. Takvo se određenje dokumentalistike zadržalo u Evropi i nakon II svj. rata, dok su se u SAD počeli koristiti novi izrazi pronalaženje informacija i pohranjivanje i pronalaženje informacija. Godine 1961. na Konferenciji o obrazovanju kadrova za informacijsku znanost na Georgia Institute of Technology, u Atlanti, definitivno je odbačen i naziv dokumentalistika, a umjesto dotadašnjih preuzet je novi izraz informacijska znanost.“*[5]

---

[1] Tuđman, M. Prikazalište znanja. Zagreb : Hrvatska sveučilišna naklada, 2003. Str. 22.
[2] Isto.
[3] Usp. Tuđman, M. Obavijest i znanje : s rječnikom osnovnih pojmova. Zagreb : Zavod za informacijske studije, 1990. Str. 182.
[4] Isto, str. 137.
[5] Isto, str. 173.

Između 1940-ih i 1960-ih godina vladalo je uvjerenje da će informacijska tehnologija riješiti sve informacijske i dokumentacijske probleme. Za većinu definicija informacijske znanosti nastalih tijekom 1960-ih ključan pojam bilo je računalo, tada nova tehnologija. Veza između računala tj. informacijske tehnologije i informacijske znanosti je neupitna i stalno prisutna kod dijela znanstvenika, ali oni računalo ne dovode u vezu s predmetom nego s područjem rada tj. metodama i tehnikama rada informacijske znanosti. Računalna znanost rješava tehničke probleme, a informacijska znanost rješava probleme pohranjivanja, upravljanja i kontrole obavijesti, te se bavi ponašanjem korisnika i informacijskih procesa: „*Iako su se termini informacijska znanost i informatika u Jugoslaviji dosta dugo koristili i kao sinonimi, od 80-ih godina izraz informatika sve češće se koristi kao oznaka kompjutorske problematike obrade podataka, a informacijska znanost označava znanstvenu disciplinu o informacijama u najširem smislu – za koju je primjena kompjutora samo jedna od metoda i tehnika obrade informacija...*“[6] Informacijska znanost nastala je primjenom metodologije različitih disciplina: „*Koristi se metodama semiotike (koji neki smatraju teorijskom osnovom informacijske znanosti) pa se sintaksa, semantika i pragmatika koriste u planiranju sustava za pronalaženje obavijesti i u stvaranju jezika za pretraživanje obavijesti [...] metodama matematičke logike informacijska se znanost koristi u strukturiranju jezika za pretraživanje [...] Povijest knjige i znanost o znanosti važne su za informacijsku znanost jer pridonose razumijevanju komunikacijskih formi (knjige i periodike) kroz povijest...*“[7] Početne rasprave o definiranju predmeta informacijske znanosti nisu dovele do konsenzusa (ali je bilo prihvaćeno shvaćanje da ona proučava komunikacijske procese), nije bilo pojašnjeno što je to obavijest (ali je prihvaćeno da je obavijest osnovni fenomen proučavanja informacijske znanosti), nije bila usvojena jedinstvena teorija za proučavanje obavijesti u komunikacijskim procesima (ali je usvojena relevantnost kao ključni pojam za interpretaciju tih procesa), nije postojala ni suglasnost da je informacijska znanost zapravo znanost (ali je postojala suglasnost da se to što prije treba definirati).

„S pojavom i razvojem sustava za pretraživanje obavijesti (od 1950-ih), glavna zadaća tih sustava postalo je pretraživanje i osiguravanje relevantnih informacija.“[8] Relevantnost je bila i ostala ključni pojam za procjenu informacijske djelatnosti.

[6] Isto, str. 181.
[7] Tuđman, M. Prikazalište znanja. Zagreb : Hrvatska sveučilišna naklada, 2003. Str. 23-24.
[8] Isto, str. 67.

1.2. Integritet, uporabljivost i korisnost obavijesti

Brojne web-stranice, uz točne i ažurirane tj. relevantne, nude i netočne, neažurirane obavijesti i služe obmani i prevari korisnika. Prema Tuđmanu, obavijesti sadrže činjenične podatke (podaci su prikazani na način da se mogu provjeriti, autori su poznati), one su jasne, točne i nepristrane, a podaci o izvoru obavijesti, mjestu i vremenu kada je obavijest nastala su potpuni. Pogrešne obavijesti, poznate i pod nazivom pseudoobavijesti ili kvaziobavijesti, neistinite su, netočne te unose zbrku, ali nisu nužno namjerni pokušaj da uvjere u netočnost; ne sadrže konkretne dokaze o podacima koje prikazuju tj. podaci se ne mogu provjeriti, nisu objektivne (sadrže osobno gledište autora i zbog toga su pristrane), podaci o izvoru tih obavijesti, mjestu ili vremenu nastanka su nepotpuni ili zastarjeli, a u pogrešne obavijesti mogu se ubrojiti i razne promidžbe. S druge strane tzv. protuobavijesti namjerno žele zavesti i prevariti korisnike; one mogu biti izmišljene, djelomice netočne ili iskrivljene, ne sadrže stvarne, potvrđene činjenice, a podaci o izvoru, mjestu ili vremenu nastanka obavijesti ne postoje.

„Integritet obavijesti […] osiguravaju jedinstvo podataka, značenja i smisla obavijesti“[9] – potpuna i cjelovita obavijest je ona koja valjano interpretira podatke. Narušavanje integriteta obavijesti moguće je na tri razine: na razini integriteta podataka, razini integriteta značenja i razini integriteta smisla tj. odlučivanja – druga razina pogreške pretpostavlja prvu, a treća drugu i prvu (pogrešni podaci su podloga pogrešnim interpretacijama, a pogrešne interpretacije vode prema krivim procjenama i odlukama). Ujedinjena teorija obavijesti[10], prema Fuchsu i Hofkirchneru, obavijest tumači kao rezultat spoznajnih postupaka percepcije, interpretacije i vrednovanja, a na temelju toga narušavanje obavijesti se može očitovati kao tehnička, semantička ili socijalna pogreška. Tehnička pogreška jest pogreška u prijenosu ili samoj percepciji podataka, a posljedica tehničke greške su pogrešni podaci tj. pogrešna obavijest. Semantička pogreška je pogreška u pridavanju značenja, pogrešnoj interpretaciji – pogrešna značenja oblikuju pogrešne obavijesti i nesporazume u socijalnim odnosima te zbog toga semantičke pogreške mogu služiti kao osnova protuobavijestima. Socijalna pogreška je pogreška u vrednovanju i samoj uporabi obavijesti – pogrešni podaci i interpretacije kao posljedicu imaju pogrešne procjene problema, pogrešno određivanje cilja, uzrok su pogrešnim odlukama i akcijama. Prema Tarczi i Bukeru[11], ishodište protuobavijesti nije u spoznajnom

[9] Isto, str. 59.
[10] Usp. Isto, str. 57-61.
[11] Usp. Isto, str. 61.

procesu, već u manipulaciji s izvorom obavijesti (nepoznat izvor), autorom obavijesti (nepoznat je pravi autor obavijesti), pošiljateljem obavijesti (onemogućena je komunikacija s pošiljateljem) – zbog toga, nastanak pogrešne obavijesti i protuobavijesti ne treba se tražiti prvenstveno u spoznajnom nego u komunikacijskom procesu.

Uporabljivost obavijesti je mjera učinkovitosti informacijske djelatnosti koju procjenjuje korisnik: „*Uporabljivost opisuje stupanj zadovoljavanja potrebe korisnika za obavijestima u trenutku kada su obavijesti nastale ili su dostavljene korisniku.*“[12] Naziv za mjerenje uporabljivosti obavijesti od strane korisnika je relevantnost. Relevantne obavijesti su one koje su za korisnika uporabljive i upućuju korisnika na moguće opcije koje se otkrivaju na temelju novih raspoloživih podataka. Obavijesti, unatoč saznanjima i uporabljivosti, ne moraju uvijek biti iskorištene (korisnik možda nema sredstva za ostvarenje određenog cilja, nema podršku ili potporu u donošenju neke odluke i sl.). Mjera učinkovitosti obavijesnih procesa je korisnost, a ona se može procjenjivati na temelju objektivnih kriterija nakon što su obavijesti stvarno bile iskorištene od strane korisnika: „*...korisnost neke obavijesti mjera [je] učinkovitosti informacijskog procesa s gledišta pošiljatelja. Kriterij korisnosti obavijesti mjera je učinkovitosti pošiljatelja na procese odlučivanja i djelovanja korisnika obavijesti.*“[13]

1.3. Relevantnost i napredak informacijskih tehnologija

Relevantnost je ključni pojam informacijske znanosti, a upravo je glavna zadaća sustava za pretraživanje obavijesti osiguravanje relevantnih informacija: *„Kao kod svih temeljnih pojmova u znanosti, ne postoji konsenzus oko jedne definicije pojma relevantnosti. No, relevantnost se uvijek tumači kao mjera djelotvornosti informacijskog procesa s ciljem zadovoljavanja informacijskih potreba i zahtjeva korisnika.*“[14] Informacija je korisniku relevantna ako korisnik ima neku potrebu za dobivenim podacima i ako je informacija aktualna: *„Relevantnost se tumači s gledišta informacijskog sustava, odredišta, predmetne literature, predmetnog znanja, pertinencije, te logičkog i pragmatičkog stajališta.*“[15] U svojim počecima informacijska znanost prvenstveno se bavila znanstvenim i stručnim informacijama, ali područje informacijske djelatnosti već se odavno proširilo na sve vrste informacija. Sukladno razvoju informacijskih tehnologija, informacijski i komunikacijski sustavi povezali su

[12] Isto, str. 70.
[13] Isto, str. 72.
[14] Isto, str. 67.
[15] Isto, str. 68.

pošiljatelje i korisnike obavijesti, te jedni i drugi u razmjeni informacija pokušavaju ostvariti svoje interese. Informacijski procesi i sustavi postali su sredstva društvene akcije i opterećeni velikim količinama ne samo obavijesti već i pogrešnih obavijesti i protuobavijesti; marketing i propaganda (prema nekim autorima propaganda je sestra blizanka dezinformacije) sastavni su dio brojnih djelatnosti. Političke, vojne, poslovne, a čak i klimatske i ekološke obavijesti postaju predmetom pogrešnih obavijesti i protuobavijesti, manipulacije. Neki skeptici tvrde i da je tzv. informacijsko doba zamijenilo dezinformacijsko doba.

1.4. Od elementarne do informacijske pismenosti

Tijekom pomaka od alfabetizacije do internetske komunikacije nisu se promijenili samo mediji prijenosa informacija tj. znanja (od otisnutog teksta do elektroničkog zapisa), nego su se promijenili i pristupi pretraživanja znanja i snalaženja u moru dostupnih (dez)informacija. Kao posljedica toga stvara se koncept društva koje uči, društva u kojem je cilj učenja u omogućavanju pristupa širokoj osnovi znanja svakom pojedincu. Prema osnovnoj definiciji pismenost je definirana kao poznavanje slova, vještine čitanja i pisanja, odnosno, vještina stvaranja tekstova, pravilnog i smislenog pisanja. Pismenost se također definira i kao posjedovanje određenih znanja i vještina koji čine temelj uspješne komunikacije u društvu. Najčešće citirana jest UNESCO-ova definicija pismenosti: „*Osoba je pismena kada s razumijevanjem može pročitati i napisati kratku i jednostavnu izjavu o svakodnevnom životu [...] Osoba je funkcionalno pismena kada se može aktivno uključiti u sve one aktivnosti u kojima je pismenost potrebna za efikasno funkcioniranje njezine skupine i zajednice. Odnosno osoba je pismena kada [...] rabi tiskane i pisane informacije da bi funkcionirala u društvu, odnosno postigla svoje ciljeve te razvila znanja i potencijale.*“[16] Kao posljedica usvajanja koncepta cjeloživotnog obrazovanja, elementarna pismenost postala je nedovoljna, posebice zbog toga što obrazovanje treba pratiti i usvajati rezultate dosegnute razvojem znanosti i tehnologije. Tijekom 90-ih godina prošlog stoljeća poimanje pismenosti se uvelike promijenilo – govori se o širenju temeljnih obrazovnih potreba i vještina (ovladavanje čitanjem, pisanjem, računanjem te prekvalificiranje za druga znanja i samostalno rješavanje problema). Novo shvaćanje pismenosti uključuje i uporabu različitih pomagala i medija prilikom komunikacije. U tzv. pismenost 21. stoljeća, osim elementarne pismenosti (osposobljenosti za čitanje s

[16] Ujaković, B. Opismenjivanjem do pismenosti. // Pedagogija : prema cjeloživotnom obrazovanju i društvu znanja (sv. 2) / uredili Vlatko Previšić, Nikša Nikola Šoljan, Neven Hrvatić. Zagreb : Hrvatsko pedagogijsko društvo, 2007. Str. 720.

razumijevanjem i vještine komuniciranja), ubraja se i znanje stranih jezika, uporaba suvremene informacijske i komunikacijske tehnologije, razumijevanje prirodnih i društvenih zbivanja, osposobljenost za rješavanje problema, vještine potrebne za timski rad, prihvaćanje drugih i drugačijih od sebe, i na kraju – osposobljenost za trajno učenje. U današnje vrijeme za pretraživanje interneta kao svakodnevnog izvora ogromne količine informacija nužno je znati isfiltrirati informacije. Postoje brojne informacije koje su upitne vjerodostojnosti, što opet zahtijeva sposobnost pojedinca za selekciju sadržaja i pronalazak njemu relevantnih, točnih informacija, što dovodi do *informacijske pismenosti*, a za informacijsku pismenost potrebna je prije svega *informatička pismenost*. Informacijski pismenom osobom smatra se ona osoba koja je naučila kako učiti i spremna je za cjeloživotno učenje. U skup pismenosti 21. stoljeća spadaju i *medijska* (konzumiranje i kritičko promišljanje informacija dobivenih putem medija), *knjižnična* (osposobljenost za uporabu knjižničnih usluga i izvora), *informatička* (određena razina uporabe i rada s računalima) te *digitalna pismenost* (sposobnost čitanja i razumijevanja multimedijskih tekstova). Bitno je spomenuti i *kulturnu pismenost* koja označava skup znanja, vrijednosti i vjerovanja koja se najčešće prenose formalnim obrazovanjem i povezuje se s pojmom kulturnog kapitala (u demokratskim društvima priznaje se kulturni kapital svih skupina i zajednice kao cjeline, što se povezuje s interkulturalizmom i multikulturalizmom).[17]

1.5. Informacija kao ključ napretka

Jedna od glavnih odrednica postindustrijskog tj. informacijskog društva jest pretvorba informacija u znanje – što dovodi do rasta zanimanja koja se temelje na znanju i upravljanju informacijama. U informacijskom društvu informacija postaje osnovnim izvorom moći i produktivnosti. Zahvaljujući kontinuiranom razvoju informacijske tehnologije (čiji je brzi razvoj uvjetovan njenom fleksibilnošću i sposobnosti prilagodbe praktičnim potrebama pojedinca – još davnih 1980-ih bilo je predviđeno da će računalo postati jedan od ključnih dijelova kućanstva) danas je moguće pristupiti svim željenim informacijama i znanjima na jednostavan način ali, naravno, da bi to stvarno bilo jednostavno pojedinac mora posjedovati određena predznanja. Informacijski pismena osoba mora biti sposobna rukovati sa odgovarajućom informacijskom tehnologijom u svrhu pronalaska potrebnih informacija – dakle, ako pojedinac želi biti kompetentan u ovom modernom, informacijskom društvu računalna tj. informatička pismenost je obvezna. Nove tehnologije donose i nove mogućnosti

[17] Usp. Isto, str. 722.

učenja – kreativnije metode učenja i obrade nastavnog gradiva, a učenicima/studentima je omogućen pristup velikom broju korisnih informacija. U društvu informacija ističe se potreba za trajnim napretkom – tehnološkim, intelektualnim i društvenim. Od obrazovnih sustava se očekuje da osposobljavaju inovatore, ljude svjesne svijeta oko njih koji se stalno mijenja i koji su sposobni prilagoditi se tim promjenama. Informacijska i komunikacijska tehnologija je revolucionarno djelovala na društvo i kulturu, npr. elektroničke publikacije zamjenjuju tiskane publikacije, a ustanove koje skupljaju građu u fizičkom obliku će se također izmijeniti (knjižnice, arhivi, muzeji itd.). Sve te revolucionarne promjene i poboljšanja uvjetovana su dobrim pristupom informacijskim izvorima: „*Komunikacijske tehnologije često ne smanjuju, već povećavaju nejednakosti te bismo trebali biti oprezni s ekonomskim učincima širenja globalne informacijske infrastrukture.*“[18] Informatizacija društva ipak ima i loše strane – povećava se razdor između bogatih i siromašnih, onih koji imaju i onih koji nemaju pristup internetu i informacijama, jer u svijetu jednakih uvijek ima onih jednakijih.

[18] Lukačević, S. Informacijsko društvo = globalizacija. // Knjižničarstvo : glasnik Društva knjižničara Slavonije i Baranje 19, 1/2 (2015), str. 17.
URL: https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:206:572981 (2019-09-09)

2. MEDIJSKA PISMENOST

2.1. Definicija i uporišta medijske pismenosti

Medijska pismenost je, vrlo sažeto rečeno, sposobnost kritičkog promišljanja o informacijama koje dobivamo putem masovnih medija: *„Masovni mediji kao svojevrsna industrija stvarnosti modernog društva sve više donose informacije koje nitko nema vremena provjeravati, sve više nas opskrbljuju okosnicom uvjerenja, vrijednosnih sudova itd. čineći korisnike masovnih medija nesigurnim […] masovni mediji nameću teme, a ne mišljenja, i valja ih promatrati kao 'kreatore mišljenja', a nikako manipulatore mišljenja.“*[19] Prema Potteru, masovni mediji nisu nužno loši – postoje i brojne dobre strane masovnih medija (npr. zadovoljstvo koje dobivamo slušajući glazbu, gledajući filmove i televizijske emisije i sl.) – treba se cijeniti ono dobro što proizlazi iz masovnih medija, ali potrebna je i kritika onoga što je loše. Najveći problem što se masovnih medija tiče je „automatsko“ primanje većine medijskih poruka, pri čemu pažnju obraćamo na jedan posto njih – jer je jednostavno nemoguće posvetiti punu pažnju svim porukama. Prema Potteru, rješenje tog problema jest da promijenimo tj. poboljšamo svog „automatskog pilota“ promjenom vlastite mentalne šifre naše svijesti (za čiji nastanak nismo zaslužni samo mi, već i naši prijatelji, roditelji te masovni mediji i oglašivači), a da bismo uspjeli u svom cilju potrebna su nam tri uporišta[20]:

I. Naš osobni položaj koji čine naši ciljevi i želje – čvrsto određeni ciljevi čine upravljanje odabirom informacija boljim, a što je želja za dobivanjem informacija jača, više ćemo truda uložiti u ostvarenje cilja. Naš nivo medijske pismenosti ovisi o tome koliki značaj pridajemo vlastitom položaju, iako to što je netko medijski pismen ne znači da je u potpunosti iskoristio svoj položaj jer je jednostavno nemoguće neprestano imati tako visoku razinu koncentracije. Svoj osobni položaj možemo koristiti svjesno i nesvjesno – i u oba slučaja se stječe i obrađuje znanje.
II. Raspoloživo znanje čine grupe organiziranih informacija u nečijoj svijesti tj. informacije opskrbljene značenjem. No nemaju sve informacije jednaki značaj za nadograđivanje znanja. Puno je više onih površnih informacija tj. informacija koja odgovaraju na pitanje „što“, od korisnijih informacija koje odgovaraju na pitanja „kako“ i „zašto“. Informacije mogu biti činjenične (koje se mogu potvrditi) i društvene (prihvaćena uvjerenja koja se ne mogu službeno potvrditi, ali zbog tog nisu manje

[19] Maletić, F. Informacija je ponovno „in“. // In Medias Res : časopis filozofije medija 3, 5 (2014), str. 720. URL: https://hrcak.srce.hr/127202 (2019-09-09)
[20] Usp. Potter, J. Medijska pismenost. Beograd : Clio, 2011. Str. 37-46.

stvarne). Medijska pismenost zahtijeva znanje o utjecaju i sadržaju medija, medijskoj industriji, stvarnom svijetu i vlastitoj ličnosti. Što veću količinu znanja imamo više ćemo razumjeti mnoga pitanja u vezi medija i možda shvatiti zašto su mediji takvi kakvi su.

III. Vještine su pomoćna sredstva u pronalaženju i obradi informacija i stječemo ih kroz praksu. Te vještine su analiza, evaluacija, grupiranje, indukcija, dedukcija, sinteza i apstrakcija.

Analiza se odnosi na detaljnije proučavanje medijske poruke razlažući ju na dijelove koji odgovaraju na pitanja *tko, što, kada, gdje, zašto* i *kako* te nakon analize zaključujemo je li medijska poruka potpuna ili ne.

Nakon analize slijedi procjena. Medijske poruke možemo zapamtiti i usvojiti ili ih možemo usporediti sa vlastitim standardima – ako zadovoljavaju ili premašuju naše standarde zaključujemo da je poruka dobra, a u suprotnom tj. ako informativni elementi ne zadovoljavaju naše standarde poruka tada postaje neprihvatljiva. Što se procjene poruke tiče važno je naglasiti da ljudi, kada su stalno izloženi pogrešnim informacijama, postaju uvjereniji u ispravnost svojih loših uvjerenja i netolerantniji prema mogućnosti da su druga uvjerenja točna – pogrešna uvjerenja sama sebe učvršćuju.

Nakon procjene slijedi grupiranje elemenata koji su međusobno slični. Potrebno je utvrditi pravila razvrstavanja u stvaranju vlastitog pogleda na svijet koja nam najviše koriste, te ćemo tako stvarati grupe koje su nam smislene i vrijedne.

Indukcija je proces u kojem polazimo od pojedinačnog prema općem. Pogrešno korištenje indukcije je kada se prednost daje medijskim sadržajima, a ne vlastitim stvarnim iskustvima, jer mediji daju više prostora senzacionalističkim temama i događajima (npr. izvještavanje o kriminalu i nasilju u društvu).

Dedukcija proces suprotan od indukcije – polazi se od općeg prema pojedinačnom. U slučaju da su opća načela pogrešna, doći ćemo i do pogrešnog tumačenja pojedinačnih elemenata (npr. većina ljudi kao opće pravilo prihvaća da mediji, ponajviše televizija, imaju jako negativan utjecaj na druge ljude).

Sinteza je vještina koja je ključna u stvaranju novog znanja, a odnosi se na povezivanje elemenata u novu strukturu. Pomoću ove vještine nove informacije dobivene iz medija koristimo za preuređivanje, usavršavanje i ažuriranje svog postojećeg znanja.

Apstrakcija je finalna vještina – apstrakcija označava kratki, jasni i precizni opis suštine poruke. Bitno je izraziti cjelinu tj. ključnu ideju u što je moguće manje riječi – tek tada možemo reći da smo shvatili poruku.

2.2. Zasićenost porukama

Živimo u vremenu u kojem nam je dostupan veći broj informacija nego ikada do sada: *„Od dana vašeg rođenja proizvedeno je više informacija nego tokom čitave zabeležene istorije pre njega.“*[21] Moglo bi se reći da živimo u vremenu zasićenom informacijama - informacije su svima lako dostupne i sve se brže proizvode: *„Globalna kompjuterska mreža* (World Wide Web) omogućava pristup oko 2,5 milijarde dokumenata. To su materijali dostupni javnosti i poznati su kao 'vidljiva' mreža. Postoji i takozvana 'nevidljiva' mreža koja sadrži stranice dostupne članovima ili uz plaćanje, ili su pak privatne. Procenjuje se da je ta nevidljiva mreža četiri stotine do pet stotina pedeset puta veća od vidljive.“*[22] U 2002. godini je u svijetu proizvedeno pet eksabita informacija i taj broj bi se, prema procjenama istraživača, profesora Lyman i Varian, svake godine trebao povećati za trideset posto: *„Kilobajt sadrži hiljadu bajta ili informacije u okviru dve kucane stranice ili fotografije male rezolucije. Megabajt ima milion bajta što bi odgovaralo kratkom romanu ili šest sekundi muzičkog hi-fi zapisa. Gigabajt sadrži milijardu bajta. Terabajt ima hiljadu gigabajta, petabajt hiljadu terabajta, a eksabajt hiljadu petabajta. Da bismo stekli predstavu o veličini tih brojeva navešćemo da bi devetnaest miliona knjiga i ostalih materijala u Kongresnoj biblioteci, ako bi bile digitalizovane, predstavljale oko deset terabajta informacija.“*[23] Ali njihova procjena je samo dijelom točna, ponajviše zbog sve učestalije uporabe društvenih mreža i digitalizacije televizije i radija: *„Sva ta novonastala kreativna okruženja, blogovi, RSS tehnologije podcasting sustavi itd. i njihova svojstva, pogoduju novoj vrsti medijske proizvodnje – društvenoj vrsti proizvodnje u kojoj građani međusobno surađuju u stvaranju i distribuciji nove građe informacija i znanja. Točnije, 'građani' se ovdje odnosi na građane u današnjem svijetu, one koji imaju pristup i kompetencije za korištenje tih novih mogućnosti.“*[24]

Vrlo značajnu, moglo bi se reći i najznačajniju, ulogu u širenju informacija imaju mediji. Korištenje medija je postalo dio svakodnevnog života ljudi, a to shvaćaju i medijske tvrtke koje

[21] Potter, J. Medijska pismenost. Beograd : Clio, 2011. Str. 24.
[22] Isto, str. 24.
[23] Isto, str. 25.
[24] Maletić, F. Informacija je ponovno „in“. // In Medias Res : časopis filozofije medija 3, 5 (2014), str. 721. URL: https://hrcak.srce.hr/127202 (2019-09-09)

svake godine proizvode i posreduju sve više poruka. Upravo posredstvom medija brojni umjetnici, glazbenici, pisci i znanstvenici svakodnevno su u mogućnosti stvarati i slati nove sadržaje: *„Polovina ukupnog broja naučnika u našoj istoriji živi danas i proizvodi informacije. Pored toga, broj ljudi u ovoj zemlji koji se predstavljaju kao umetnici povećao se sa sedam stotina trideset sedam hiljada u 1970. na 2,2 miliona u 2000, broj muzičara je narastao od sto hiljada u 1970. na sto osamdeset sedam hiljada u 2001, a broj pisaca se učetverostručio i dostigao brojku od sto dvadeset osam hiljada.“*[25]

Uz sav napredak tehnologije, najdominantniji medij je bio i ostao – televizija, a vrijeme koje ljudi provode u gledanju televizije stalno se uvećava: *„Više od polovine američkih domaćinstava ima tri ili četiri televizora (Bauder, 2006). Danas u Americi ima više televizora nego ljudi.“*[26] Na drugom mjestu je, naravno, računalo. Ljudi u prosjeku provedu više od dva sata dnevno za računalom, a računala najviše koriste studenti: *„Danas tipičan student koledža provodi 3,5 sati dnevno u dopisivanju posredstvom elektronske pošte, na trenutno slanje i primanje poruka i na pretraživanje interneta. Provodi i dodatnih 7,5 sati dnevno sati dnevno na ostale medije, poput knjiga, časopisa, snimljenih zapisa, radija, filma i televizije.“*[27] Ako se uzme u obzir razvoj tehnologije i brojnih mobilnih aplikacija te sve intenzivnije korištenje društvenih mreža u prošlom desetljeću, prosječno vrijeme koje ljudi provode pred ekranom (televizora, računala, mobitela itd.) vjerojatno se znatno povećalo.

2.3. Izgubljeni u supermarketu informacija?

Živimo u vremenu i okruženju koje se svakim danom sve više mijenja, a razlog toj promjeni je upravo sve veća proizvodnja i distribucija informacija putem medija tj. medijskih kanala. Mediji su svakim danom sve „agresivniji“ u nastojanju da privuku našu pažnju i mi nismo u mogućnosti držati korak sa svim informacijama koje nam mediji nude i zato je bitno znati napraviti dobar izbor, izabrati one bitne od manje bitnih tj. nebitnih informacija. *„Naša kultura je jedan veliki supermarket medijskih poruka. Te poruke su svuda, bilo da smo mi toga svesni ili ne...“*[28] Prema Potteru, djelomično rješenje problema izbora među brojnim informacijama koje nam se svakodnevno nude skriva se u uključivanju „automatskog pilota“ u

[25] Potter, J. Medijska pismenost. Beograd : Clio, 2011. Str. 24-25.
[26] Isto, str. 26.
[27] Isto, str. 26.
[28] Isto, str. 28.

našoj svijesti, jer jednostavno nije moguće razmotriti svaku informaciju i odlučiti je li ona vrijedna naše pažnje te je zbog toga naša svijest usvojila rutinske postupke filtriranja informacija: *„ ...zamislite da ste za volanom automobila i da radio svira dok vi razgovarate sa svojom prijateljicom. Pažnja vam je usmerena na razgovor umesto na muziku koja dolazi iz radija u automobilu. Tada se začuje vaša omiljena pesma i pažnja vam prelazi s razgovora na muziku […] izloženi ste nizu medijskih poruka iz radija u svom automobilu a da im ne posvećujete svesnu pažnju, ali potom se dešava nešto što tu pažnju usmeri na muziku s radija.“*[29] Naša svijest nam svojim „automatizmom“ omogućuje efikasno obavljanje brojnih svakodnevnih dužnosti, ali mediji mogu iskoristiti našeg „automatskog pilota“ u svrhu lakšeg manipuliranja nama, jer za vrijeme automatskog rada mogu nam promaknuti poruke koje bi nam bile od koristi: *„Oglašivači neprestano programiraju način našeg razmišljanja o sebi. Pod njihovim uticajem u našoj svesti nastaje nezadovoljstvo samima sobom te se dajemo u potragu za proizvodima koji će učiniti da izgledamo, da se osećamo i da mirišemo bolje [...] Oglašavanje postiže svoj cilj programiranjem naših automatskih rutinskih postupaka…“*[30] Koliko god uključivanje „automatskog pilota“ bilo efikasno u obavljanju određenih svakodnevnih aktivnosti, ne smijemo zaboraviti da je naša svijest također sposobna i za kreativne aktivnosti, poput maštanja, planiranja i predviđanja budućnosti i zamišljanja „što ako“ situacija – i da je naša svijest ono što nas oblikuje kao pojedinca. Potrebno je preispitati svog „automatskog pilota“, tj. automatske šifre koje se nalaze u našoj svijesti, a vrlo važnu ulogu u tome ima upravo medijska pismenost.

2.4. Medijska publika i obrada informacija

Prema Potteru, medijska pismenost je neprekidan proces i u tom procesu postoje određeni nivoi. Prva tri nivoa prolazimo kao djeca – usvajamo nova znanja, stječemo govorne i narativne sposobnosti. Nakon toga slijedi razvijanje skepticizma (propitkivanje i sumnja u informacije koje su nam dane) i intenzivni razvoj (koju obilježava visoka svijest o korisnosti informacija i brzina u obradi istih). U fazi intenzivnog razvoja ljudi ostaju većinu života jer je ona potpuno funkcionalna, a pruža im osjećaj da su medijski pismeni i, u skladu s tim, misle da nemaju više što naučiti. Ali postoje još tri faze – istraživanje, kritički pristup i društvena odgovornost. U fazi istraživanja ljudi su u potrazi za neobičnim sadržajima, za novim

[29] Isto, str. 29-30.
[30] Isto, str. 31.

emocionalnim, estetskim i moralnim reakcijama (npr. oni koji su svoje vrijeme provodili gledajući akcijske filmove i komedije, počet će gledati vijesti ili dokumentarne emisije, i tako proširiti vlastito iskustvo). Faza kritičkog pristupa označava stjecanje širokog i detaljnog znanja (o povijesnim, ekonomskim, političkim i umjetničkim okolnostima) te sposobnost pravljenja usporedbi, uočavanja razlika te davanje sažetog mišljenja o medijskoj poruci. U fazi društvene odgovornosti pojedinac se ne pita kakav utjecaj poruka ima na njega (kao u fazi kritičkog pristupa), već kakav utjecaj poruka ima na cijelo društvo – je li poruka društveno korisna ili nije, te shvaća da odluke i postupci pojedinaca imaju poveći utjecaj na društvo u cjelini. Prema Potteru, moguće je spustiti se sa viših na niži nivo faza (pošto se ponekad trebamo opustiti) ali također je moguće i prijeći iz niže faze u višu (za što je ipak potrebnije više truda).

U medijskim porukama – jednako kao i u svakidašnjim razgovorima – trebamo tražiti dublje značenje (iako nam to često promakne i ostanemo na onom doslovnom značenju): *„Svakodnevno neprestano obavljamo niz od tri aktivnosti obrade informacija. To su filtriranje, grupisanje prema smislu i određivanje smisla.“*[31]

Svaki dan filtriramo informacije, jer ih je jednostavno – previše. Pažnju posvećujemo vrlo malom postotku (na oko jedan posto) koji prođe našu selekciju. Dok se odvija proces filtriranja naša svijest je, većim dijelom, automatizirana. U tom automatskom dijelu na naše filtriranje ima utjecaj naša mentalna šifra, koju se stalno treba korigirati i poboljšavati kako nam ne bi promakle bitne informacije – koje našem „automatskom pilotu“ na prvi pogled ne izgledaju bitno. Nakon filtriranja slijedi grupiranje po smislu (gdje se obrada često zaustavlja). Naš glavni zadatak kod grupiranja po smislu jest da prepoznamo pojmove u okviru medijskih poruka, pronađemo im smisao te taj smisao i zapamtimo: *„Zadatak je prvenstveno roditelja i obrazovnih ustanova da čuvaju merodavne informacije i da ih u vidu znanja prenose svakoj novoj generaciji. Mediji su također značajan izvor informacija i kod mnogih ljudi imaju status merodavnog izvora te oni prihvataju smisao predstavljen u medijima i jednostavno ga pamte.“*[32] Nakon grupiranja, slijedi određivanje smisla – proces u kojem sami određujemo smisao poruke, ne kao u grupiranju tijekom kojeg se, nakon stjecanja osnovnih kompetencija, proces odvija automatski. Određivanje smisla zahtijeva od nas da analiziramo i ocjenjujemo te svjesno razmotrimo medijsku poruku – koristimo se vještinama indukcije, dedukcije, grupiranja i sinteze kako bi novim informacijama dali smisao i uklopili ih u svoje znanje: *„...za svaku vještinu postoji širok opseg sposobnosti. Drugim rečima, sposobnosti nekih ljudi su male, dok*

[31] Isto, str. 66.
[32] Isto, str. 68.

su sposobnosti drugih veoma velike. Veštine su poput mišića. Bez vežbanja one slabe. Vežbom i korišćenjem one jačaju.“[33] Znači, potrebno je stalno usavršavati svoje vještine, a potom iskoristiti te vještine u svrhu poboljšanja i nadograđivanja vlastitog znanja.

2.5. Djeca – posebni korisnici medija

„Zbog svoje nezrelosti i neiskustva deca se smatraju posebnom vrstom korisnika medija; no, sami po sebi zrelost i iskustvo ne čine nekog medijski pismenim.“[34] Očito je da su mala djeca provela znatno manje vremena na ovom svijetu od odraslih osoba, i logično imaju manje iskustva te je zadaća odraslih – a i mladih osoba – da ih zaštite od negativnih utjecaja i opasnosti, a to se odnosi i na zaštitu od negativnog utjecaja medija: *„Kunkel i Vilkoks (2001) navode da za zaštitu dece od zloupotrebe televizijskih oglašivača postoje dvije vrste propisa. Jedni se odnose na ograničavanje vremena za oglašavanje u emisijama namenjenim deci. […] Druga vrsta propisa za zaštitu dece odnosi se na mere jasnog razdvajanja sadržaja emisije i sadržaja oglasa. Mala djeca ne uočavaju dobro razliku između zabavnih emisija i oglasa.“*[35] Naravno, postoje i oglašivači i televizijske stanice koje se ne drže tih propisa, plate oko milijun dolara odštete i nastave dalje sa radom. *„Televizijska industrija odredila si je prije nekoliko godina novu ciljnu skupinu: ljude između 4 i 24 mjeseca. Takozvana televizija za bebe u međuvremenu je prerasla u industriju težku 500 milijuna dolara. Ako je sedamdesetih godina početna dob za redovito gledanje televizije još iznosila 4 godine, danas ona iznosi 4 mjeseca.“*[36] Za roditelje izmorene od posla i s manjkom slobodnog vremena u posljednjem desetljeću stvoreni su brojni programi osmišljeni za bebe, što može imati više komplikacija nego što se čini na prvi pogled: *„Kriza zapadanja u san u američkim dječjim krevetićima: kad je kablovski operater, koji je u svom repertoaru imao stanicu BabyFirst, prošle godine jedne noći na nekoliko sati morao prekinuti svoj program, u mnogim obiteljima zavladalo je izvanredno stanje. Primili smo stotine poziva očajnih roditelja, koji nisu znali kako utješiti svoj pomladak naviknut da uz program stanice BabyFirst utone u san…“*[37] Prema Manfredu Spitzeru, taj način ponašanja nije tipičan samo za SAD, već se i u ostatku svijeta već godinama može gledati tzv. televizija za bebe, a roditelji kao glavni razlog tome navode potrebu svog djeteta za učenjem i

[33] Isto, str. 70.
[34] Isto, str. 100.
[35] Isto, str. 110.
[36] Spitzer, M. Digitalna demencija : kako mi i naša djeca silazimo s uma. Zagreb : Ljevak, 2018. Str. 131.
[37] Isto, str. 133-134.

poticanjem na učenje – što ranije, što više i što brže. Takvo razmišljanje roditelja nije čudno, pošto se takvi sadržaji (bilo na televiziji, DVD-ima, Youtube-u i raznim drugim aplikacijama) reklamiraju kao nešto što pozitivno utječe na bebu, nešto što će potaknuti bebu na „učenje“, a taj pozitivni učinak nije ni istražen ni dokazan. Spitzer tvrdi da bebe (djeca mlađa od 3 godine) od ekrana i zvučnika ne mogu ništa naučiti i da je vrijeme koje provedu pred ekranom – izgubljeno vrijeme. Provođenje vremena pred ekranom također može negativno utjecati i na djecu vrtićke dobi (od 3 do 6 godina): *„Ukupno se u usporedbi onih koji televiziju gledaju više od 3 sata dnevno pokazao jasan učinak smanjenja kognitivnih sposobnosti u djece koja televiziju gledaju više od 3 sata dnevno. Taj učinak ostao je i kad su uzete u obzir dodatno izmjerene veličine, a bio je posebno izražen za gledanje televizije prije treće godine života.“*[38] Prema Spitzeru, razlog što se ovakva istraživanja zanemaruju i što se i dalje televizijski i elektronički mediji reklamiraju kao obrazovni je – novac. Rješenje tog sveprisutnog problema manipulacije medija, prema Spitzeru, krije se u interakciji roditelja s djetetom: *„Ako bi im, međutim, netko od roditelja svakodnevno čitao, to je imalo pozitivan učinak na jezični razvoj. I svakodnevno pričanje priča imalo je znakovito pozitivan učinak, kao i opetovano tjedno slušanje glazbe (gotovo jednako kao i svakodnevno pričanje priča).“*[39]

[38] Isto, str. 142.
[39] Isto, str. 140.

3. ZNANJE KAO INVESTICIJA

3.1. Znanje

Znanje je, prema jednoj od definicija, informacija opskrbljena značenjem. Porastom informacijskih i komunikacijskih mogućnosti tj. razvojem informacijske tehnologije okruženi smo bezbrojnim informacijama koje treba isfiltrirati. Prema Liessmannu, upravo nam znanje omogućava filtriranje onih podataka koji imaju informacijsku vrijednost – ono nam omogućuje shvaćanja svijeta, dolazak do spoznaje i razumijevanja. Mnogo se toga može znati, ali je li to određeno znanje beskorisno, nikad se ne prosuđuje u trenutku uspostavljanja ili primanja znanja: „*Može li znanje koristiti nikada nije pitanje znanja, nego situacije u koju se dospijeva. Bilo je vremena – a ona još dugo neće proći – kada je orijentalistika slovila kao kićena struka za koju su neki planeri obrazovanja vjerovali da je se mogu odreći. Nakon 11. rujna 2001. godine sve se stubokom promijenilo, a temeljna znanja arapskog jezika i povijesti Bliskog istoka postala su itekako poželjna.*“[40] Uzevši u obzir beskonačnost uvijek dostupnog potencijalnog znanja, može se reći da smo svi neznalice. Danas je gotova svaka znanstvena disciplina dostupna javnosti u magazinima i časopisima, a i na nezaobilaznom Internetu: „*Prikupljanje, obrada, čuvanje i korištenje publikacije zadaća je dokumentacijske funkcije. To znači da je životni ciklus znanja (sadržanog u publikacijama) određen stvaranjem, prikupljanjem, obradom, čuvanjem i korištenjem publikacija.*“[41]

Znanje imaju samo ljudi pa je u svako znanje utkana i doza subjektivnosti. Znanje pojedinca ne može se poistovjetiti s onim što mu je u glavi – za neke pojedince koji su u stanju zapamtiti bezbrojne informacije može se reći da imaju dobro pamćenje, ali to ne mora nužno značiti da znaju mnogo. Te nagomilane zapamćene informacije postaju znanjem tek kada ih je prema određenim logičkim kriterijima moguće međusobno povezati i kreirati smislen i provjerljiv suodnos. Ono što moderna društva čini modernima jest što oslonac za tumačenje svijeta traže u znanosti, za razliku od prijašnjih koja su prakticirala mitološka ili religijska tumačenja svijeta. *Znanstveno znanje* i racionalnost glavna su obilježja modernih civilizacija. Znanje je u današnjem društvu, tzv. društvu znanja, postalo glavna roba na tržištu koja se može unovčiti, novi kapital – znanje je u modi, znanje je zabavno. Onaj koji tvrdi da zna sve što se mora znati, neće dugo čekati da mu se dokaže upravo suprotno jer, realno, malo toga

[40] Liessmann, K. P. Teorija neobrazovanosti : zablude društva znanja. Zagreb : Naklada Jesenski i Turk, 2008. Str. 26.
[41] Tuđman, M. Prikazalište znanja. Zagreb : Hrvatska sveučilišna naklada, 2003. Str. 62.

razumijemo, ponešto znamo, nešto možemo pretpostaviti, a najveći dio nam je nepoznat i u najboljem slučaju možemo samo pogađati.

3.2. Društvo znanja

Društvo je definirano kao društvo znanja ako su znanost i tehnologija postale temeljnim čimbenicima razvoja društva, ako je znanost osnova daljnjeg razvoja proizvodnje i ako životne šanse i prilike većine stanovnika ovise o određenom stupnju znanja. Klasična definicija društva znanja opisuje znanje kao dobro dostupno svima i time znanje postaje primarna vrijednost nekog društva. Društvo znanja osnovano je na kriterijima općeg prava na informacije i znanje, produženom razdoblju obrazovanja (više neformalnog nego li formalnog) i skraćivanju razdoblja zapošljavanja te distribuciji zapošljivosti i mogućnosti dodatnog osposobljavanja koji su pod utjecajem znanja. Društvo znanja je društvo zasnovano na znanju, a društvo učenja je kontinuitet društva znanja te predstavlja paradigmu neograničenosti razmjene spoznaje, znanja, informacija i inovacija. Od radnika se očekuju određene kompetencije: osobne (sposobnost efikasne komunikacije, tolerancija prema različitom, sposobnost vođenja), profesionalne (određeno tehnološko znanje, vještine pregovaranja, strateškog planiranja i suradnje) i interkulturalne (snalažljivost djelovanja u drugim kulturama, međunarodno radno iskustvo, znanje stranih jezika).

Informacije se danas brže procesuiraju, a količina znanja se kontinuirano povećava. U društvu se događaju nezaustavljive promjene, a obrazovanje se definira kao najbolja ekonomska investicija: *„Znanje je danas ključna poluga razvitka. Utjecaj na oblikovanje okruženja, te mogućnost stvaranja i pozicioniranja u okruženju velikim dijelom jeste u vještini upravljanja znanjem.“*[42] Kritičari društva znanja tvrde da društvo znanja nije osobito pametno društvo. Tvrde da se danas mladi obrazovani ljudi proizvode „kao na traci“, i ne znaju činiti ono što je zapravo osnova znanja – sintezu, te da se danas svi koji posjeduju informacije smatraju pametnima i obrazovanima. Tvrde da dolazi do hiperprodukcije mladih, obrazovanih ljudi koji su okrenuti samo prema profitu, a zanemaruju kreativnost, jer u današnjem društvu ono što ne donosi profit nije dobro. U ovom kontekstu nužno je spomenuti i među kritičarima omraženi bolonjski proces koji je označio „deeuropeizaciju“ europskog visokog školstva.

[42] Lamza-Maronić, M.; Glavaš, J. Bolonjski proces u funkciji transfera znanja i poboljšanja društvene odgovornosti. // Znanje i konkurentnost /urednik Marija Bušelić i suradnici. Pula : Sveučilište Jurja Dobrile, 2007. Str. 69.

Prema Liessmannu, današnja sveučilišta postaju ponuditelji kratkih studija bliskih gospodarstvu i usmjerenih na praksu, što vodi do zaključka da sveučilišta ustvari postaju visoke strukovne škole koje na tržište rada šalju akademski nepotpuno obrazovane diplomce. Znanstveno-politički smisao trogodišnjeg bakalaureata je skraćivanje vremena studiranja i upravo porast stope akademski obrazovanih građana. Postoji i sumnja da želju za kraćim stjecanjem diplome uvjetuje upravo gospodarstvo, kako bi obrazovni troškovi bili svedeni na minimum i kako bi se moglo poslužiti sveučilištima kao pribavljačima kadrova, ali time bi najviše škodilo upravo sebi.

3.3. Zabavna vrijednost znanja

„Tko tvrdi da zna sve što se mora znati neće morati dugo čekati da mu se dokaže kako ne zna mnogo toga što bi se moralo znati.“[43] Svi su upoznati sa danas sve popularnijim emisijama oblikovanim u stilu kviza znanja. Te emisije, koje su prema Liessmannu jedan od najunosnijih produkta kulturne industrije, demonstriraju što se zbiva sa znanjem u društvu znanja. Ideja emisije je jednostavna – nakon što prođe određenu selekciju, kandidatu se postavljaju pitanja čiji stupanj težine raste, a sukladno tome povećava se i iznos novčane nagrade za točne odgovore. Odgovori su ponuđeni (tzv. metoda *multiple choice*), a kandidat treba odabrati jedan, brzom i neposrednom reakcijom te se iz toga se može vidjeti gdje su granice između pogađanja, pretpostavljanja, znanja i obrazovanja. Ovakve emisije su simulacija kretanja znanja: malo toga razumijemo, ponešto znamo, nešto možemo pretpostaviti, ali najveći dio nam je nepoznat i u najboljem slučaju možemo samo pogađati. Način na koji je znanje prezentirano u slijedu pitanja iz najrazličitijih područja čini se, blago rečeno, nesuvislim i slučajnim (od kemije do filmske glazbe, od poslovice do povijesti itd.), sve je moguće. Prema Liessmannu, upravo ta kontingencija tj. slučajnost odabira koja drži na okupu mnoštvo informacija i značenja ima presudnu ulogu, a procjena stupnja teškoće pitanja je djelo ljudskog faktora. Takva kontingencija odražava središnje iskustvo (neki bi rekli i problem) informacijskog društva: ravnodušnost jednako valjanog (npr. traganje na internetu uvijek donosi slučajem uvjetovane rezultate, i jedino na što se možemo osloniti u tom lovu na informacije je naša sposobnost razlikovanja istinitih od neistinitih tj. relevantnih informacija). Nema privilegiranih disciplina i područja znanja, a rastući stupanj težine pitanja se ravna prema egzotičnosti određenog

[43] Liessmann, K. P. Teorija neobrazovanosti : zablude društva znanja. Zagreb : Naklada Jesenski i Turk, 2008. Str. 18.

područja i pojmova, sugerira se da je čak potpuno svejedno što se zna ili ne zna, samo je potrebno malo individualne sreće: uzvisuje se tzv. činjenično znanje. Znanstvene emisije raznih televizijskih postaja po stupnju ozbiljnosti mogu se vrednovati sasvim različito, ali osnova svih tih emisija jest da je bitno pokazati nešto zanimljivo. I u takvim emisijama prisutna je nasumičnost znanja iz kviza, ovaj put napeta i spektakularna. Znanje se pojavljuje s obzirom na aspekt zapanjenosti (prikazivanje svega što postoji, kako stvari funkcioniraju ili kako se proizvode). Motiv presudan za uspješnost znanstvenih emisija je motiv radoznalosti – pokretač spoznaje. Zabavna vrijednost znanja od početka je upisana u modernu kulturu znanja: „*U 17. su stoljeću tada cvatuće znanosti i njihovi rezultati bili u znatnoj mjeri u službi društvene zabave, uspješne knjige [...] pokušavale su dati pripomoć za ono umijeće konverzacije koja je u istoj mjeri trebala biti učena i zabavna, kratka i obrazovna [...] Tek su obrazovne ideje prosvjetiteljstva i neohumanizma pokušale osloboditi znanje od mirisa kurioznosti i nasumičnosti te od zabavne društvene igre učiniti čovjekovu samoobvezu koja bi trebala biti temeljni uvjet za razumijevanje kulture, a time i razvojne mogućnosti modernog subjekta.*“[44] Danas vlada mišljenje kako nije važno predmetno znanje, te da se sve može saznati s jednim ili dva klika na internetu te da je bitno samo znamo li gdje trebamo gledati.

3.4. Škola očekivanja i vrednovanje znanja

Glavna zadaća današnje škole jest pripremanje mladih za razvoj u društvu znanja, a odnosi se na upijanje znanja, umijeća i razvoja individualnih sposobnosti prijeko potrebnih za njihovo daljnje funkcioniranje i usavršavanje u svijetu ubrzanih znanstvenih, tehnoloških i društvenih promjena. Današnja škola mora postati drugačija jer su u njoj novi učenici – učenici s drugačijim predznanjem, mogućnostima, pogledima i životnim šansama nego li prije 50 ili 20 godina. Cilj današnjih škola stvaranje je inovatora, znalaca, kreatora. Škola mora pripremati učenike za budućnost, a ne prošlost. Osnovna zadaća škole je prenošenje znanja, ali i vrijednosti, svjetonazora društva, vječno uspinjanje i usavršavanje metoda obrazovanja i odgoja. Kvaliteta brojnih ljudskih djelatnosti određuje se po kvaliteti proizvoda (npr. automobil, televizor), ali sa školom situacija je složenija – njen proizvod nije samo kvalitetno znanje učenika/studenata nego i njihov kvalitetan razvoj kao osoba koje misle vlastitom glavom, razvijati se individualno, ali i društveno. Glavna uloga u mijenjanju načina obrazovanja pripada nastavniku – kvaliteta poučavanja učenika prvenstveno ovisi o kvaliteti rada

[44] Isto, str. 17.

nastavnika; kvalitetan nastavnik i u školi koja nije kvalitetna može učiniti razliku. Nastavnici trebaju učenicima pomoći pribaviti tzv. *životnu putovnicu* (prema Delorsu) koja će im omogućiti bolje razumijevanje sebe i društva, a to može postići jedino nastavnik koji je vođen vlastitom motiviranošću, koji vodi i potiče svoje učenike, podupire njihov razvoj, vodi dijalog s učenicima – i nastavnik mora stalno učiti.

Loša strana današnje prosvjetne politike jest ta što se atraktivnost neke obrazovne ustanove mjeri njenim mjestom koje zauzima na nekoj rang-listi. Rangiranje u prijevodu znači vrednovanje. Sve obrazovno-političke odluke o kojima se u javnosti raspravlja posljednjih godina uvjetovane su lošim mjestom na listi tj. postizanjem boljeg mjesta na listi: „*Bilo da se iniciraju školske reforme, propagiraju pedagoški programi ili zahtijevaju elitna sveučilišta i centri izvrsnosti, argument je uvijek isti: mora se popraviti mjesto na rang-listi.*“[45] Nažalost, 'pripremanje učenika za budućnosti' u velikoj mjeri znači pripremanje učenika za bolji plasman na ranglisti. Rang-liste pokazuju gdje je čije mjesto, uspostavljaju neku vrstu hijerarhije znanja tj. mjerenja znanja što najčešće vodi do velikih razočaranja i osjećaja nekompetentnosti. Više se ne uči s razumijevanjem, ne uči se iz znatiželje i želje za znanjem, težnje za istinom – uči se radi boljeg rangiranja na nekoj listi (iako vjerojatno postoje i iznimke od pravila). Samim konceptom rangiranja gubi se osnovno načelo ovog 'modernog', 'demokratskog' društva – načelo jednakosti; svi smo po prirodi jednaki ali ipak nitko ne želi nalikovati drugima i zbog tog se konstruiraju razlike: „*Ranglista potvrđuje iskonsko povjerenje u hijerarhijski poredak svijeta koje se nije moglo uzdrmati nikakvom revolucijom [...] ne postoji ništa što se ne bi moglo rangirati. Svi su pred ranglistom jednaki. I tako se rangira – žustro i sve od reda: odvjetnici i kardiolozi, momci i gimnazije, sveučilišta i hoteli, restorani i dječji vrtići, istraživački instituti i menadžeri, banke i osiguranja, ljepotice i njihovi kirurzi.*“[46] Glavni razlog opstanka rang-lista jest ideja koju one promiču – da je svatko u stanju postići da bude broj jedan ili da je u stanju naći se negdje na vrhu liste. Oduvijek je postojala određena vrsta konkurencije (između škola, sveučilišta itd.), ali ta konkurencija nije bila konkurencija u vezi s mjestom na nekoj listi, nego konkurencija oko pristupa istini – stvaranje i prihvaćanje boljih teorija i boljih učitelja. Osiguranjem kvalitete na nekom sveučilištu ili o školi ustvari se radi o kvantificiranju te kvalitete, prikazivanju te kvalitete i uspješnosti učenika/studenata tj. određene ustanove u brojkama. Znanje u društvu znanja je postalo kapital, roba koja se može unovčiti, sredstvo koje

[45] Isto, str. 63.
[46] Isto, str. 67.

osigurava bolje rangiranje, a gubi svoj iskonski smisao – potragu za istinom, samo i radi čovjekove težnje za istinom.

3.5. Bolonjski proces = unapređenje znanja?

U suvremenom društvu, tzv. društvu znanja, obrazovanje je osnovni uvjet razvoja i pozitivnih promjena. Bolonjski proces je reforma sustava visokog obrazovanja, a započeo je 1999. godine potpisivanjem Bolonjske deklaracije. Osnovni cilj bolonjskog procesa je stvaranje i promoviranje europskog sustava visokog obrazovanja u svijetu. Postoje brojne smjernice kojih se zemlje sudionice trebaju pridržavati pri provođenju ove reforme, npr. uvođenje studijskih ciklusa temeljenih na preddiplomskoj, diplomskoj i poslijediplomskoj razini, uvođenje ECTS bodova, poboljšanje nastavnih programa, studentska i akademska mobilnost, promicanje sustava cjeloživotnog učenja i brojne druge. Bolonjski proces, naravno, nije jednako proveden u svim zemljama sudionicama, kao ni na sveučilištima i fakultetima, pošto on najprije ovisi o dotadašnjem sustavu visokog obrazovanja, ali i financijskim mogućnostima visokoškolskih institucija.

Potpisivanjem Bolonjske deklaracije 2001. godine postavljen je velik izazov pred hrvatski sustav visokog obrazovanja – započeo je proces reformi čiji bi konačni rezultat trebao biti stvaranje novog, europskog obrazovnog okvira, pogodnog za postizanje europskih obrazovnih standarda. No, da bi se uvela promjena, nije ju dovoljno potpisati na papiru, već je potrebno stvoriti i uvjete za njezinu primjenu. U počecima provedbe bolonjskog procesa većina hrvatskih fakulteta nije imala uvjete za ulazak u tako zahtjevnu reformu, te je donesena odluka da će se on razvijati „u hodu“. Novi program, u svojoj idealnoj zamisli, trebao je omogućiti kvalitetnije obrazovanje: predviđen je kontinuirani rad studenata, a seminari, individualni i grupni radovi te kolokviji trebali su predstavljati tzv. završni ispit iz pojedinog kolegija. No, sukladno provođenju reforme „u hodu“ studenti su umjesto zamišljenog jednostavnijeg studija zapravo dobili još više opterećenja: *„...studenti su dobili obvezna predavanja, zadaće, seminare, eseje, individualne i grupne radove, kolokvije, ali i dodatnu ispitnu literaturu koja je, u većini slučajeva, vrlo malo ili nije uopće reducirana u odnosu na ispitnu literaturu istih kolegija koji su se po starom programu provodili u dva semestra.“*[47] Stanje u provedbi

[47] Budimir, R.; Šimek, J.; Živanović, M. Nastava u sklopu bolonjskog procesa na Filozofskom fakultetu u Zagrebu : studentska perspektiva. // Pedagogija : prema cjeloživotnom obrazovanju i društvu znanja (sv. 2) / uredili Vlatko Previšić, Nikša Nikola Šoljan, Neven Hrvatić. Zagreb : Hrvatsko pedagogijsko društvo, 2007. Str. 105.

bolonjske reforme nije svuda isto (uvelike ovisi o motiviranosti i organizaciji pojedinog odsjeka/odjela), a rezultat provedbe nove reforme, iz studentske perspektive, bio je znatno kraći rok za svladavanje gradiva pojedinih kolegija i povećanje opterećenja za studente.

Bolonjski sustav također prakticira i ECTS (European Credit Transfer and Accumulation System) bodovanje kolegija, budući da iste ocjene ne vrijede jednako za kolegije sa različitim opterećenjem (a to opterećenje uključuje prisutnost na nastavi, seminarske radove, zadaće, individualne i grupne radove itd.): „*[60 ECTS je] Iznos radnog opterećenja studenta u formalnome kontekstu učenja u jednoj godini redovnoga studija. U većini slučajeva radno opterećenje redovnoga studenta u jednoj godini iznosi 1500 do 1800 sati, stoga jedan ECTS bod iznosi 25 do 30 sati rada. Budući da izvanredni studenti ne studiraju u punome studijskom radnom opterećenju, oni u pravilu ne mogu steći 60 ECTS bodova u jednoj akademskoj godini.*“[48] Dakle, vrijednost studija mjeri se prema za njega utrošenom prosječnom radnom vremenu, što je pomalo ironično uskrsnuće marksovske vrijednosti rada koju su u prošlosti europski znanstvenici s gnušanjem odbacili, prema Liessmannovom mišljenju. Bolonjski proces uveo je i studentsku evaluaciju nastavnika i kolegija u svrhu poboljšanja nastave. Evaluacija se provodi anketnim upitnikom, nakon kojeg su nastavnici upoznati s rezultatima kako bi mogli poboljšati nedostatke i sveukupnu kvalitetu kolegija. U sklopu bolonjskog procesa sve se više buduće nastavnike priprema da budu nositelji promjena koje traži cjeloživotno učenje i napredovanje – kompetentnost učitelja postaje imperativ ali i veliki izazov.

[48] Agencija za znanost i visoko obrazovanje – pojmovnik. URL: https://www.azvo.hr/hr/pojmovnik/13-60-ects-bodova (2019-09-09)

4. CJELOŽIVOTNO UČENJE KAO BUDUĆNOST UČENJA

4.1. Permanentno cjeloživotno učenje

Usvajanjem koncepta cjeloživotnog učenja tj. obrazovanja, nameće se stalna potreba za stjecanjem novog znanja i kompetencija – potreba za cjeloživotnim usavršavanjem. Posebno je važno na umu imati upravo odraslu populaciju, zbog njezine teže prilagodbe promjenama, smanjene mobilnosti i fleksibilnosti, a od koje se ipak očekuje da "drži korak" sa naprednim društvom znanja 21. stoljeća. Znanja stečena u sustavu školskog tj. formalnog obrazovanja postaju nedostatna i zamijenjena novim suvremenim znanjima, a činjenica je i da se suvremena tehnologija razvija toliko brzo da neka stručna zanimanja nestaju u roku od desetak godina, i zbog toga je važno permanentno cjeloživotno obrazovanje tj. učenje. Sustav permanentnog obrazovanja nije dopunska izobrazba – ono je jedini redovni i cjelovit sustav obrazovanja koji je nastao kao odgovor na činjenicu da obrazovanje stečeno u mladosti nije dovoljno za čitav život, a uzrok tome leži u brzom razvoju znanosti. Nikada u povijesti pojedinac, a s njim i društvena zajednica, nisu bili izloženi tako snažnim i brzim promjenama i novim znanjima. Osnovni cilj cjeloživotnog učenja jest pojedinca poučiti vještini učenja – naučiti ga kako samostalno, slobodno i kritično razmišljati, stvaralački djelovati i shvatiti da se tijekom čitavog života mogu stjecati nova znanja i spoznaje. Što se tiče obrazovnih aktivnosti odrasle populacije, treba dati prednost kraćim tečajevima tj. trebalo bi se izbjegavati formalno obrazovanje s klasičnim ispitnim situacijama, a poželjno je da prenositelji znanja tj. nastavnici budu približno iste dobi kao i primatelji znanja. Ostvarivost koncepta cjeloživotnog učenja/obrazovanja ovisi o nizu različitih čimbenika, od kojih je najvažnija osposobljenost pojedinca za snalaženje u moru informacija tj. važno je da je pojedinac informacijski pismen, jer nedovoljno je puko poznavanje i memoriranje činjenica; potrebno je usvojiti vještinu pronalaska relevantnih informacija, te imati i rabiti tehnologiju. Cjeloživotnom edukacijom razvijaju se sposobnosti za rad i stvaralaštvo te za odgovorno prosuđivanje i prihvaćanje kulturnih i etičkih vrijednosti čime se povećava sposobnost pojedinca za razumijevanjem vlastite i tuđih kultura. Prema UNESCO-voj procjeni obrazovanja za 21. stoljeće sustav obrazovanja treba usmjeriti na: obrazovanje za bit, obrazovanje za znanje, obrazovanje za djelovanje, obrazovanje za zajednički život (tzv. Delorsovi stupovi).[49]

[49] Usp. Učenjem u društvo znanja : savjetnik za učenike, studente i roditelje / uredila M. Žagar. Zadar : Naklada, 2009. Str. 488.

4.2. Promicanje cjeloživotnog učenja

Aksiom školskog uspjeha jest da „*...škola vrijedi onoliko koliko vrijedi njen učitelj.*“[50] Umjesto starog poimanja obrazovanja, tj. gledanja na obrazovanje kao na "pripremu za život" (školovanje tijekom djetinjstva i mladosti) došlo je do pojave modernog tj. cjeloživotnog obrazovanja koje je postalo sastavnim dijelom cjelokupnog čovjekova života i stvaranja novog obrazovnog koncepta. Cjeloživotno obrazovanje nije samo povezivanje inicijalnog (*temeljnog*) odgoja i obrazovanja s trajnim obrazovanjem (*usavršavanjem*) – koncept cjeloživotnog obrazovanja posve se razlikuje od tradicionalnog obrazovanja. Školovanje u djetinjstvu i mladosti je povezano sa usavršavanjem u sklopu s mogućnostima društva znanja – i formaliziranih ustanova (ovladavanje ususstavljenim znanjima i umijećima nagrađeno je javnom ispravom o stečenom obrazovanju) i neformalnih životnih situacija koje također imaju obrazovnu vrijednost (životne situacije izvan formaliziranih obrazovnih ustanova i bez javnih dokaza o postignutom uspjehu). Uz formalno, sve je veća potreba i za neformalnim obrazovanjem, bilo da ono počiva na planskom učenju ili je utemeljeno na spontanom i prirodnom učenju tj. informalnom učenju – na taj način koncept cjeloživotnog obrazovanja odgovara na potrebe pojedinca u suvremenom društvu koje se neprekidno mijenja.

Da bi se držao korak sa stalnim promjenama, najnužniji je ustvari razvoj sposobnosti učenja tj. učenje kako da se uči – temeljno umijeće kojim bi svaki pojedinac trebao ovladati tijekom školovanja i na taj način se osposobiti za daljnje samoobrazovanje. Kao temeljni principi koncepta cjeloživotnog obrazovanja (prema UNESCO-u) utvrđeni su: učiti znati (vladati širokim općim znanjem i sposobnošću učenja), učiti činiti (svladavanje stručnih kvalifikacija i kompetencija snalaženja u različitim životnim situacijama), učiti živjeti zajedno (razumijevanje i poštovanje međuovisnosti) i učiti biti (razvoj osobnosti).[51] U suvremenom društvu ljudi se obrazuju tijekom cijelog svog života kontinuiranim unapređivanjem vlastitih kompetencija – koje su ključna odrednica kvalitete suvremenog obrazovanja. Europski kvalifikacijski okvir odredio je neke ključne kompetencije koje bi trebale biti sastavni dio svake kvalifikacije: sposobnost komuniciranja na materinskom i stranom jeziku, razumijevanje i korištenje znanja iz matematike i prirodnih znanosti, sposobnost korištenja digitalne tehnologije, sposobnost učenja, socijalne vještine u multikulturnom okružju i potreba za

[50] Radeka, I. Uloga nastavnika u cjeloživotnom obrazovanju. // Pedagogija : prema cjeloživotnom obrazovanju i društvu znanja (sv. 2) / uredili Vlatko Previšić, Nikša Nikola Šoljan, Neven Hrvatić. Zagreb : Hrvatsko pedagogijsko društvo, 2007. Str. 606.
[51] Usp. Isto, str. 604.

poduzetništvom.[52] U stjecanju kompetencija formalno tj. inicijalno obrazovanje (školovanje u djetinjstvu i mladosti) ima polazni oblik koji se treba uvelike nadopuniti.

Suradnja između nastavnika i učenika glavna je pretpostavka kvalitetnog obrazovanja, a temelji se na osjećaju poštovanja i dobre volje umjesto prisile. Svaki nastavnik treba biti otvoren prema novom, tako da je cjeloživotno obrazovanje njegova istinska potreba i zadaća, jer jedino nastavnik „žedan" znanja može u nastavi razvijati potrebu za cjeloživotnim obrazovanjem svojih učenika: *„Žeđ za znanjem utemeljena na intelektualnoj radoznalosti treba [se] ubrajati u temeljne osobine svakog nastavnika."*[53] Najveći doprinos nastavnika upravo je odgoj učenika utemeljen na izgradnji ključne sposobnosti učenja – samostalnog snalaženja i rada svojih učenika: „*Učiti kako se uči nije još samo jedna parola."*[54] Što se tiče cjeloživotnog učenja i snalaženja u današnjem društvu, uz samog nastavnika, koji stalno treba usavršavati sebe i svoje znanje, vrlo važnu ulogu imaju i informacijska i medijska pismenost koje postaju osnovom za snalaženje u današnjem društvu i vremenu zasićenom informacijama.

Medijska pismenost, prema Potteru, može uvelike umanjiti negativan i povećati pozitivan utjecaj medija i medijskih poruka na mlade i njihovo obrazovanje. Medijska pismenost je proces, postoje različite faze medijske pismenosti i kroz stalnu vježbu i usavršavanje može se postići visoka razina medijske pismenosti – iako, što se toga tiče, učenje i usavršavanje je također cjeloživotno. Prema Potteru, medijska pismenost nam omogućuje stjecanje detaljnijeg i korisnijeg znanja. U skladu s tim od nastavnika, a i ostalih školskih suradnika, se očekuje da educiraju djecu i mlade o ponašanju online, kako da pronađu informacije i sadržaje koji ih zanimaju, te kako prepoznati one obmanjujuće i neistinite medijske poruke (tzv. *fake news*) i pokazati im načine na koje mediji mogu doprinijeti kvaliteti njihovog obrazovanja, a i kvaliteti života općenito – jer u suprotnom, mediji će njih koristiti kao sredstvo za ostvarivanje vlastitih ciljeva. Pozitivno je to što današnji obrazovni i pedagoški stručnjaci shvaćaju važnost medijske pismenosti, te se organiziraju brojne radionice za djecu i mlade. Agencija za elektroničke medije i UNICEF pokrenuli su 2018. projekt *Dani medijske pismenosti* te su također pokrenuli i osnovali portal medijskapismenost.hr (na kojem se mogu naći brojni edukativni materijali za roditelje, učitelje te djecu i mlade) i time napravili veliki korak u svjesnosti koliko je medijska pismenost važna, a isto tako i u podizanju medijske pismenosti u Hrvatskoj.

[52] Usp. Isto, str. 604.
[53] Isto, str. 605.
[54] Isto.

Slika 01. Plakat Dana medijske pismenosti 2019. (URL: https://www.medijskapismenost.hr/wp-content/uploads/2019/03/plakat-DMP-2019.pdf) (2019-09-09)

Važnu ulogu u cjeloživotnom učenju i promicanju suvremenih pismenosti, uz nastavnike i školu, imaju i knjižničari i knjižnice: *„Neovisno o veličini ustanove i izvorima kojima raspolaže, knjižnica ima važnu ulogu u institucionalnim programima informacijskog opismenjivanja. Dapače, trebale bi takve programe i predvoditi. Knjižničari i drugi informacijski stručnjaci trebaju promicati programe i aktivnosti vezane uz informacijsko opismenjivanje…"*[55] Knjižničari mogu svojim stručnim savjetima pomoći drugima u stvaranju i realiziranju strategija informacijskog opismenjivanja te sudjelovati u pokretanju programa i projekata čija je svrha promicanje informacijske pismenosti kao važnog elementa cjeloživotnog učenja. Informacijska pismenost je, jednako kao i medijska, skup vještina koje se mogu naučiti i koje se moraju stalno usavršavati, a cjeloživotno učenje je jednostavno navika koja se mora steći. Preduvjeti cjeloživotnog učenja su želja za promjenom, želja za usvajanjem novih znanja i ono ključno – znatiželja. Iako promicanje cjeloživotnog učenja nije isključivo u nadležnosti knjižničara i knjižnica, u tome sudjeluju svi sudionici obrazovnog sustava, a i društvo općenito, knjižničari imaju važnu zadaću. Knjižničari bi trebali oformiti timove i izabrati suradnike (npr.

[55] Smjernice za informacijsku pismenost u cjeloživotnom učenju. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2011. Str. 27.

ako je u pitanju školska knjižnica to može biti jedan ili više učitelja, pedagog itd.) te dijeliti vlastito znanje stečeno obrazovanjem i stalnim profesionalnim usavršavanjem: *"Kad je Oxfordski rječnik proglasio izraz post-truth riječju godine za 2016., mi knjižničari smo shvatili da je potrebna akcija za obrazovanje i zagovaranje kritičkog mišljenja – ključne vještine za snalaženje u informacijskom društvu."*[56] Međunarodna federacija knjižničarskih društava i ustanova – IFLA (The International Federation of Library Associations and Institutions) je 2017. godine napravila infografiku (koja je dostupna na 38 svjetskih jezika) „Kako prepoznati lažne vijesti" (na temelju članka *How To Spot Fake News*, URL: https://www.factcheck.org/2016/11/how-to-spot-fake-news/): *„Kada ljudi nisu spojeni na internet, riskiraju gubitak pristupa informacijama i idejama koje potiču razvoj i obogaćuju živote. Kao alternativu, IFLA je razvila infografiku o tome kako prepoznati lažne vijesti kao jednostavan, ali učinkovit alat, utemeljen na uvjerenju da obrazovanje korisnicima pruža sigurnost, a vladama ne daje ispriku za nepotrebnu cenzuru."*[57]

Slika 02. „Kako prepoznati lažne vijesti?" (URL: https://www.ifla.org/publications/node/11174) (2019-09-09)

[56] Osam jednostavnih koraka za provjeru bilo koje vijesti. URL: https://www.medijskapismenost.hr/osam-jednostavnih-koraka-za-provjeru-bilo-koje-vijesti/ (2019-09-09)
[57] Isto.

4.3. Interkulturalizam u odgoju i obrazovanju

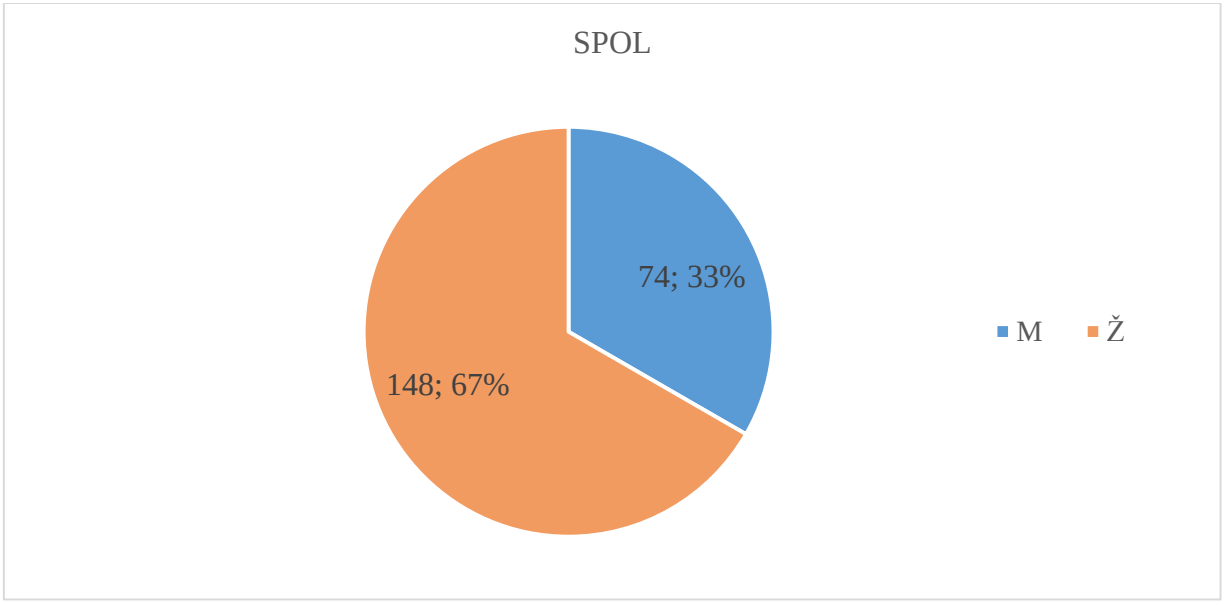
„Pojam interkulturalizam susrećemo u svim dijelovima kulture [...] Temelji se na zamisli boljega i humanijega društva i budućnosti u kojem će rasizam i dominacija čovjeka nad čovjekom biti eliminirani.“[58] Interkulturalizam je politička i kulturološka platforma kojoj je glavna svrha unapređivanje demokracije i međuljudskih odnosa, te je stalno podložan propitivanjima, dopunama i prilagodbama. Interkulturalizam nije samo prepoznavanje pluralističke situacije (za razliku od multikulturalizma) nego način suočavanja s problemima i interaktivnog djelovanja. Prema Sablić, interkulturalizam se kao aktualna i bitna tema u znanstvenoj i javnoj odgojno-obrazovnoj politici pojavio u 20. stoljeću u SAD-u i Europi, kada su vladajuća tijela postala svjesna učinaka demografskog rasta stranih zajednica. Francuska je bila među prvim zemljama u Europi koje su se suočile s velikim valom izbjeglica i doseljenicima iz brojnih zemalja bivših kolonija. Začetnik ideje interkulturalnog odgoja u Francuskoj bio je Louis Porcher, a cilj interkulturalnog odgoja u to vrijeme bio je usmjeren na rješavanje jezičnih problema u školama uz razvijanje mjera za učenje jezika zemlje domaćina, ali i očuvanje manjinskih jezika i kultura: *„Za prihvaćanje i razvoj interkulturalizma posebno je značajan dokument UNESCO-a iz 1974. [...] koji donosi posebne preporuke o odgoju za međunarodno razumijevanje, mir, ljudska prava i slobode čovjeka, posebno o pravima djeteta i mladih za odgoj i obrazovanje na materinskome jeziku.“*[59] Interkulturalni odgoj i obrazovanje zasnovano je na sljedećim kriterijima: jednakosti i različitosti pojedinaca i skupine, prihvaćanju kulturne i jezične različitosti kao izvora za učenje, odbacivanju etnocentrizma i težnji za ostvarivanjem jednakih šansi te protivljenju svim oblicima diskriminacije, rasizma, nacionalizma i etnocentrizma. Uloga nastavnika je da integrira multikulturalne sadržaje, on mora znati interpretirati sadržaj na različite načine i tako ga prilagoditi i približiti učenicima: „*U skladu s društvenom stvarnošću učitelj dobiva ulogu medijatora među ljudima, kulturama, znanjima, ponašanjima i djelovanjima. Sam treba postići višu kompetenciju u poznavanju drugih; njihovih posebnosti; njihova jezika i modernih medija, prijenosnika ovih poruka.“*[60] Temeljni zadatak interkulturalnog odgoja i obrazovanja jest usađivanje i razvijanje odgojnih vrijednosti kod mladih kako bi u društvu mogli djelovati na razborit način, da prihvaćaju različite kulture i proširuju granice svojih stavova, razmišljanja i nenasilne komunikacije.

[58] Sablić, M. Interkulturalizam u nastavi. Zagreb : Ljevak, 2014. Str. 12.
[59] Isto, str. 17.
[60] Grđan, Z. Interkulturalni odgoj i obrazovanje u sustavu odgojnih vrijednosti mladih. // Pedagogija : prema cjeloživotnom obrazovanju i društvu znanja (sv. 2) / uredili Vlatko Previšić, Nikša Nikola Šoljan, Neven Hrvatić. Zagreb : Hrvatsko pedagogijsko društvo, 2007. Str. 211.

5. ANALIZA ANKETE

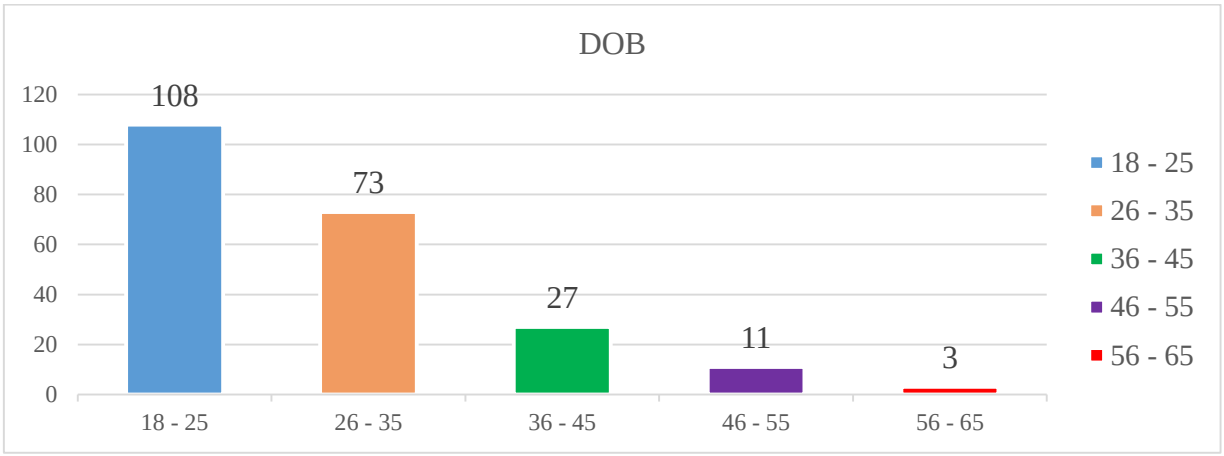
Anketni upitnik na temu „Suvremeni oblici pismenosti kao temelj cjeloživotnog učenja i kreiranja društva znanja“ proveden je kako bi se otkrilo koliko je šira javnost upoznata s pojmovima informacijske i medijske pismenosti, što za njih znači biti informacijski i medijski pismen, jesu li čuli za pojam cjeloživotnog učenja i po njihovom mišljenju što bi trebao biti cilj cjeloživotnog učenja, koliko osobnih informacija dijele preko društvenih mreža (i s kim), misle li da je ulaganje u obrazovanje dobra investicija za budućnost i koje je njihovo mišljenje o cenzuri. Anketa se provodila online preko Google obrasca i u potpunosti je anonimna, a svi dobiveni podaci su navedeni u nastavku.

Prvo pitanje odnosilo se na spol ispitanika. Anketni upitnik riješila je većina žena – njih 148 (67%) i 74 muškarca (33%).

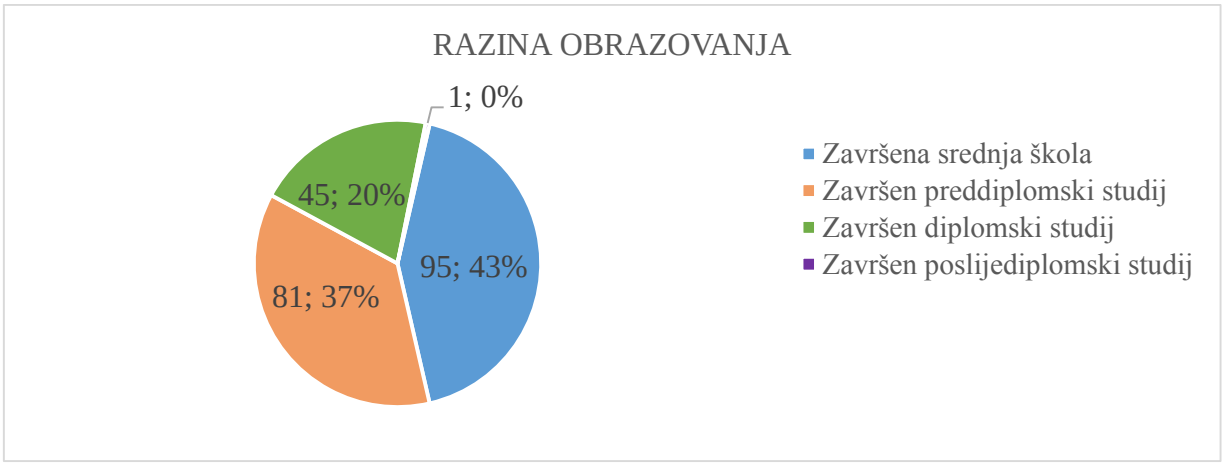
Graf 01. Spol

Drugo pitanje odnosilo se na dob ispitanika. 108 ispitanika spada u kategoriju od 18 do 25 godina starosti, 73 ispitanika spada u kategoriju od 26 do 35 godina starosti, 27 ispitanika spada u kategoriju od 36 do 45 godina starosti, 11 ispitanika spada u kategoriju od 46 do 55 godina starosti i 3 ispitanika spada u kategoriju od 56 do 65 godina starosti.

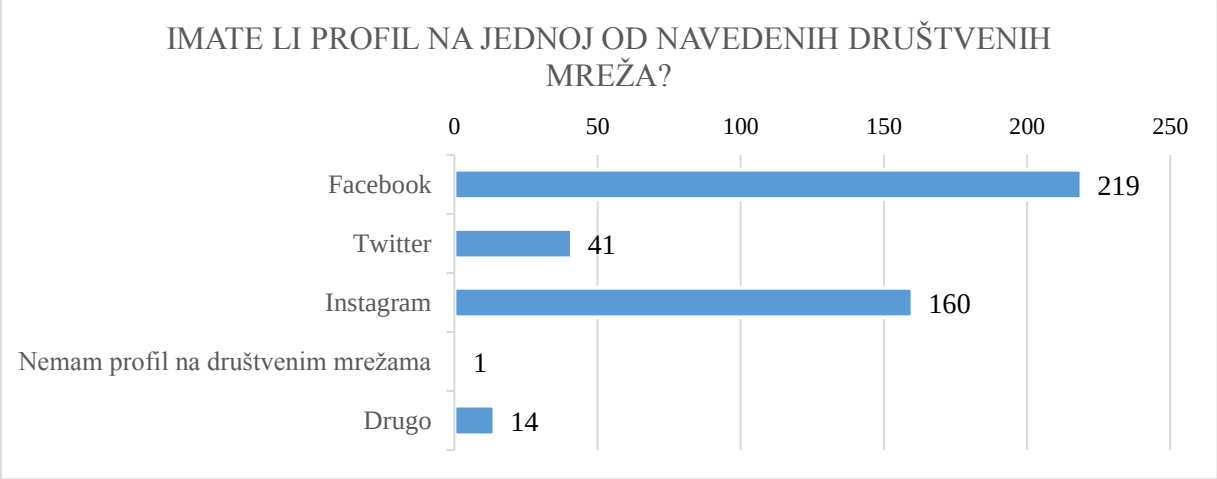
Graf 02. Dob

Treće pitanje odnosilo se na razinu obrazovanja ispitanika. Njih 95 (43%) je izjavilo da ima završenu srednju školu, 81 (37%) ispitanik ima završen preddiplomski studij, 45 (20%) ispitanika ima završen diplomski studij, a 1 ispitanik tj. ispitanica ima završen poslijediplomski studij.

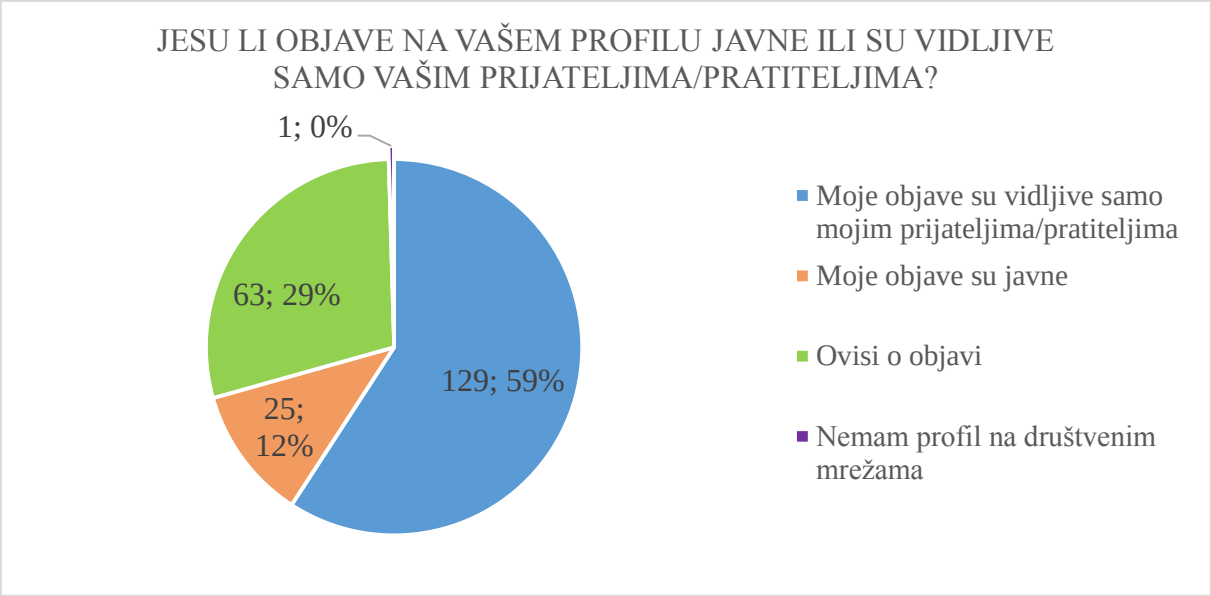
Graf 03. Razina obrazovanja

U četvrtom pitanju ispitanici su odgovorili imaju li profil na nekoj od navedenih društvenih mreža. Navedene mreže bile su Facebook, Twitter, Instagram te opcija da nemaju profil na društvenoj mreži. Ispitanici su mogli označiti više mreža na kojima imaju profil te također dodati mreže na kojima imaju profil, a koje nisu navedene. Najpopularnija društvena mreža među ispitanicima je Facebook – njih 219 je izjavilo da ima profil na toj društvenoj mreži. Druga najpopularnija društvena mreža je Instagram, na kojoj profil ima 160 ispitanika, a na trećem mjestu je Twitter na kojem profil ima 41 ispitanik. Samo jedan ispitanik je izjavio da nema profil na nijednoj društvenoj mreži. Pod opciju „Drugo“ ispitanici su naveli LinkedIn (na kojem profil ima 5 ispitanika), Snapchat (3 ispitanika), Pinterest (2 ispitanika), Reddit (1 ispitanik), Tumblr (1 ispitanik), Xing (1 ispitanik) i Deviantart (1 ispitanik). Također moram naglasiti da su ispitanici mogli označiti više mreža na kojima imaju profil (npr. i Facebook i Instagram i Twitter).

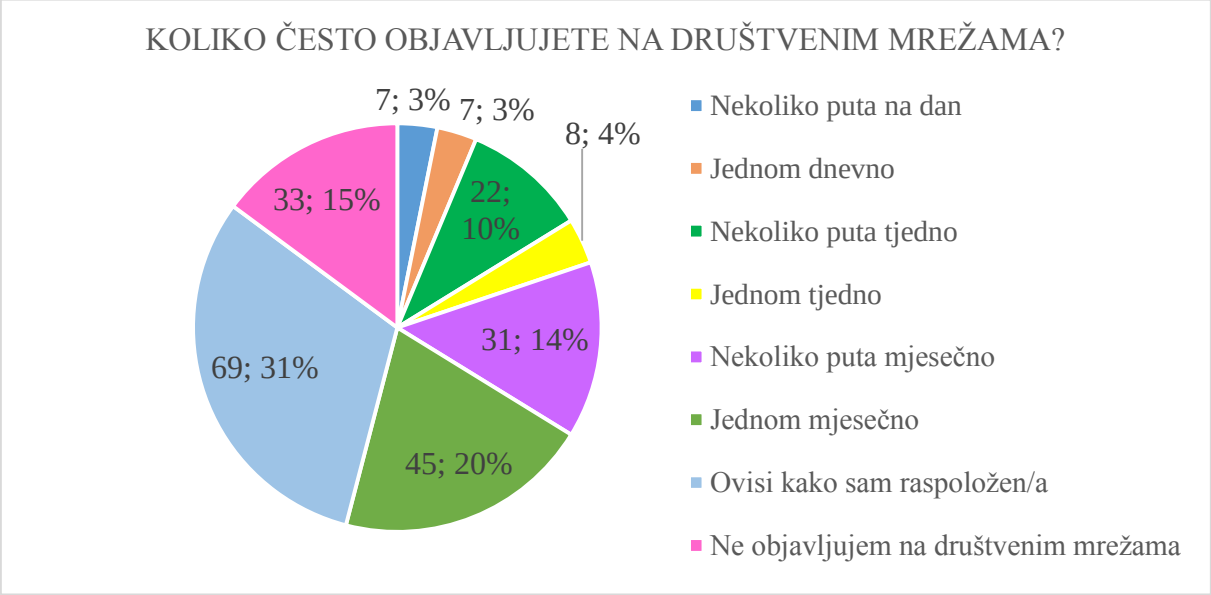
Graf 04. Imate li profil na jednoj od navedenih društvenih mreža?

Peto pitanje odnosilo se na privatnost društvenih profila ispitanika tj. privatnost njihovih objava. Većina ispitanika, njih 129 (59%) je izjavilo da su objave na njihovom profilu vidljive samo njihovim prijateljima/pratiteljima, 63 ispitanika (29%) označilo je opciju da vidljivost ovisi o samoj objavi, 25 ispitanika (12%) izjavilo je da su njihove objave javne, a 1 ispitanik je označio opciju da nema profil na društvenim mrežama.

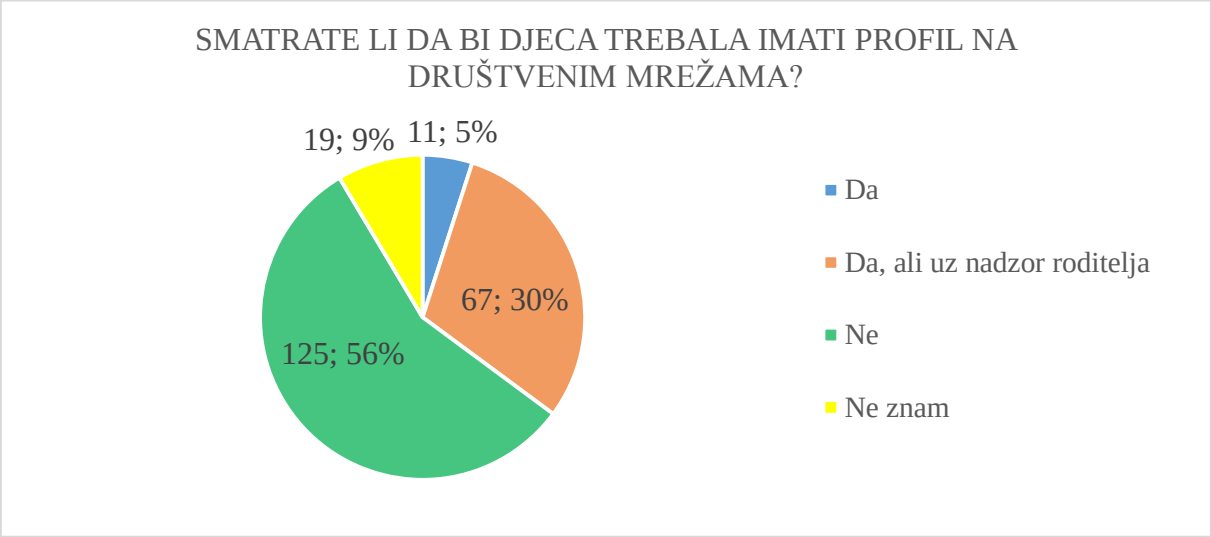
Graf 05. Jesu li objave na Vašem profilu javne ili su vidljive samo Vašim prijateljima/pratiteljima?

Šesto pitanje se odnosilo na učestalost objava ispitanika na društvenim mrežama. Njih 69 (31%) označilo je da njihov broj objava ovisi o njihovom raspoloženju, 45 (20%) ispitanika je izjavilo da na društvenim mrežama objavljuju jednom mjesečno, 33 (15%) ispitanika je izjavilo da ne objavljuje na društvenim mrežama, 31 (14%) ispitanik je izjavio da na društvenim mrežama objavljuje nekoliko puta mjesečno, 22 (10%) ispitanika izjavilo je da objavljuju nekoliko puta tjedno, 8 (4%) ispitanika je izjavilo da objavljuju jednom tjedno, 7 (3%) ispitanika objavljuje jednom dnevno i 7 (3%) ispitanika objavljuje nekoliko puta na dan.

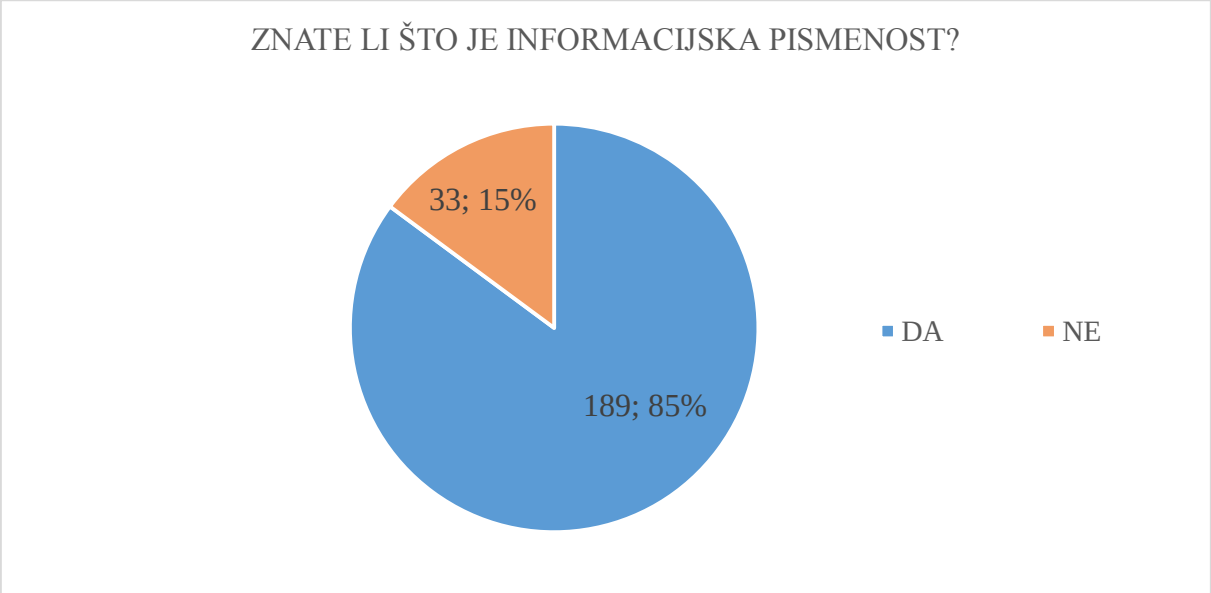
Graf 06. Koliko često objavljujete na društvenim mrežama?

U sedmom pitanju ispitanici su izjasnili svoje mišljenje u vezi djece i društvenih mreža. Većina ispitanika, njih 125 (56%) smatra da djeca ne bi trebala imati profil na društvenim mrežama, 67 (30%) ispitanika smatra da djeca mogu imati profil na društvenim mrežama ali uz nadzor roditelja, 19 (9%) ispitanika je izabralo opciju „Ne znam“ i njih 11 (5%) smatra da djeca mogu imati profil na društvenim mrežama.

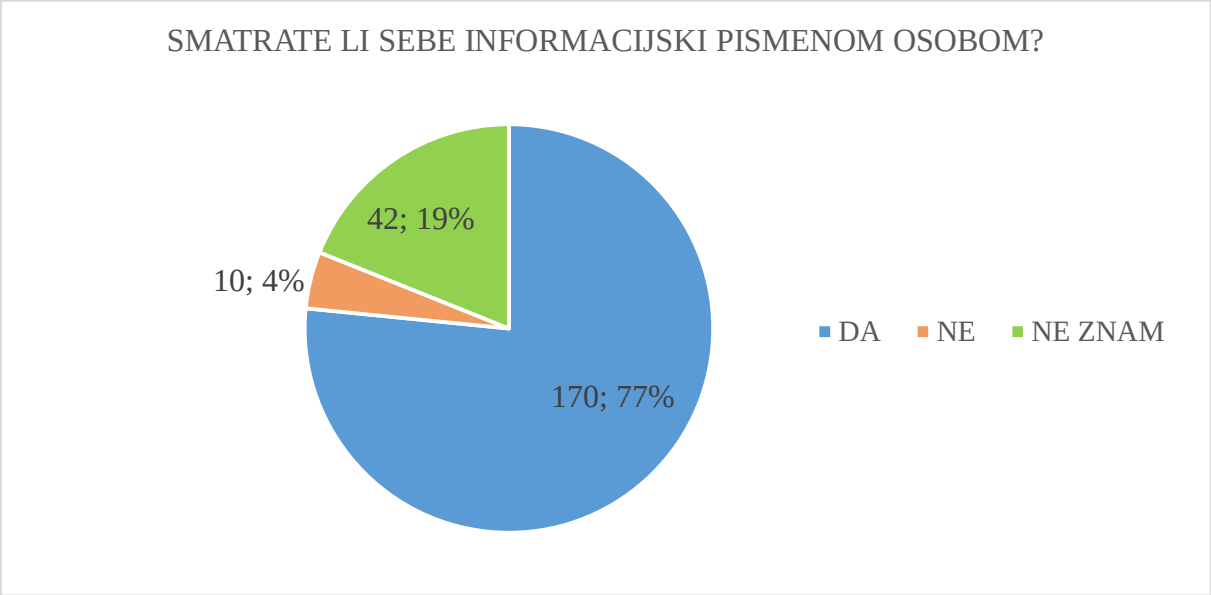
Graf 07. Smatrate li da bi djeca trebala imati profil na društvenim mrežama?

Na pitanje znaju li što je informacijska pismenost 189 (85%) ispitanika je odgovorilo potvrdno, a 33 (15%) ispitanika izjavilo je da ne znaju.

Graf 08. Znate li što je informacijska pismenost?

Na pitanje smatraju li sebe informacijski pismenom osobom 170 (77%) ispitanika izjavilo je potvrdno, 42 (19%) ispitanika odgovorilo je da ne zna i 10 (4%) ispitanika odgovorilo je da se ne smatraju informacijski pismenom osobom.

Graf 09. Smatrate li sebe informacijski pismenom osobom?

Na pitanje što za njih znači biti informacijski pismen ispitanici su odgovorili:

„Sposobnost traženja i korištenja informacija.“

„Učinkovito pretraživanje relevantnih informacija.“

„Odrediti je li neka informacija točna i relevantna za nas te znati samostalno pronaći informacije koje nas zanimaju na različitim mjestima, odnosno izvorima te ih upotrijebiti i znati primijeniti.“

„Znati koje su prednosti i mane Interneta, kako se zaštititi i uočavati moguće opasnosti.“

„Koristiti računalo u skladu sa svojim godinama i razinom obrazovanja.“

„Za mene to znači znati prepoznati informaciju o kojoj sama nemam dovoljno znanja, znati se informirati o toj informaciji (potražiti nešto o toj informaciji na adekvatnom mjestu: rječniku, enciklopediji, internetu) te konačno znati tu informaciju pravilno upotrijebiti/iskoristiti.“

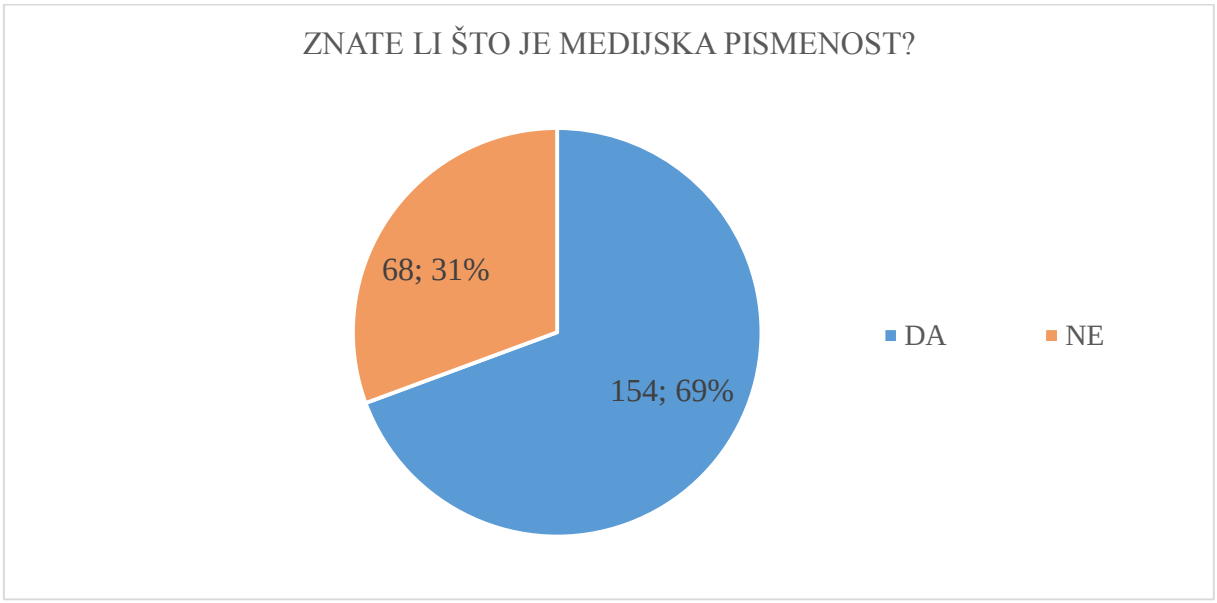
„Znati pronaći informacije putem interneta, internetskih stranica i baza.“

„Ako pojedinac posjeduje vještine pronalaženja, vrednovanja i učinkovitog korištenja određenih informacija i riječi.“

„Biti osviještena osoba koja se zna koristiti Internetom, koja zna doći do željenog sadržaja koristeći različite internetske alate i aplikacije.“

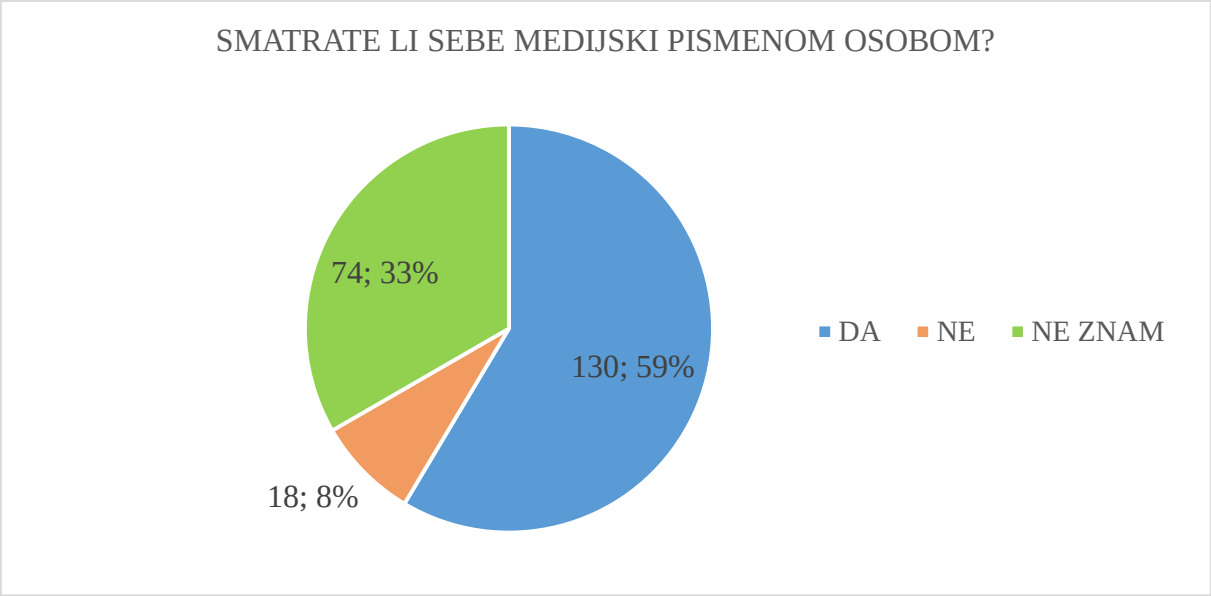
„Sposobnost pronalaska informacija, njihovo kritičko vrednovanje i svrsishodno korištenje.“

Na pitanje znaju li što je medijska pismenost 154 (69%) ispitanika je izjavilo potvrdno, a 68 (31%) ispitanika je izjavilo da ne zna što je medijska pismenost.

Graf 11. Znate li što je medijska pismenost?

Na pitanje smatraju li sebe medijski pismenom osobom 130 (59%) ispitanika odgovorilo je potvrdno, 74 (33%) ispitanika odgovorilo je da ne zna i 18 (8%) ispitanika je odgovorilo da se ne smatra medijski pismenom osobom.

Graf 12. Smatrate li sebe medijski pismenom osobom?

Na pitanje što za njih znači biti medijski pismen ispitanici su odgovorili:

„Mogućnost pristupa, analize, kritičkog vrednovanja i stvaranja novog medijskog sadržaja.“

„Poznavati prednosti i mane medija.“

„Mislim da se medijska pismenost odnosi na to da ne povjerujemo svakoj objavi u medijima koja je napisana samo da bi skupila što više klikova nego da razmislimo zašto je neka objava napisana i tko ju je napisao i s kojim ciljem. Tada možemo i shvatiti neke stavove iznesene u toj objavi, ali također trebamo vidjeti više različitih pogleda na isti problem i donijeti vlastito stajalište.“

„[Biti] odgovoran pri objavljivanju privatnih stvari, razumjeti ono što pročitamo.“

„Razumijevanje načina rada medija, procjena vjerodostojnosti njihovih objava itd.“

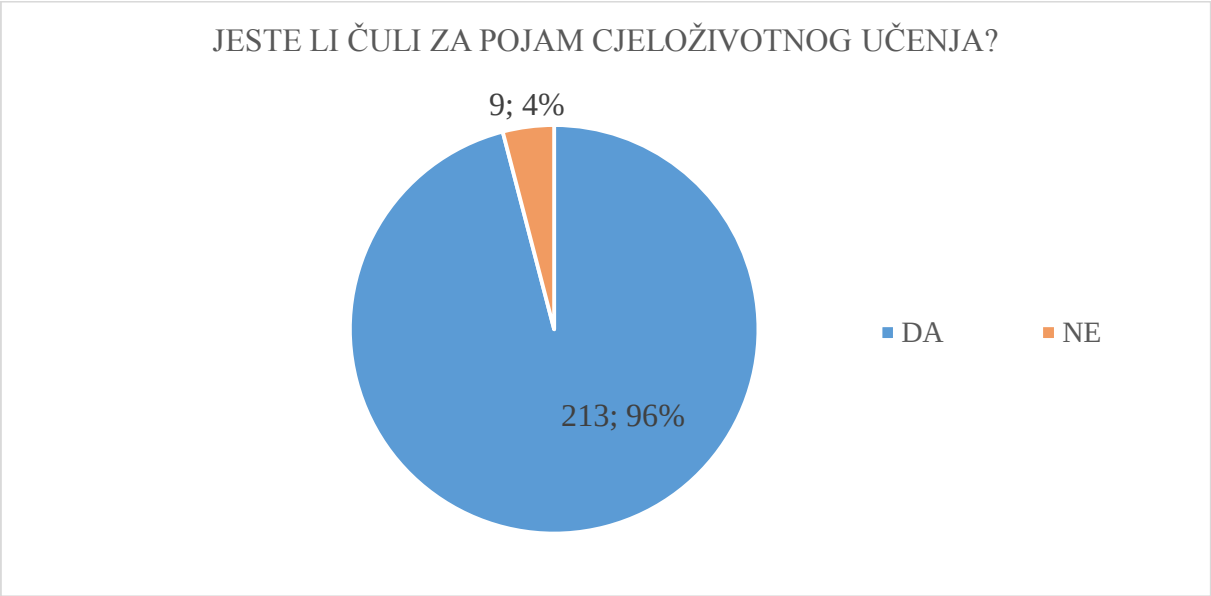
„Znati kvalitetno analizirati, vrednovati i stvarati medijski sadržaj.“

„Znači znati prepoznati koje se poruke kriju iza onoga što nam mediji (časopisi, novine, TV, radio), jesu li to kvalitetne informacije korisne za život ili su to poruke kojima se obmanjuje javnost.“

„Mogućnost analize sadržaja, snalaženje među vijestima, te raspoznavanje fake newsa, govora mržnje od provjerenih i točnih informacija.“

„Da razumijem medijske sadržaje te imam sposobnosti njihova tumačenja i kritičkog vrednovanja.“

Na pitanje jesu li čuli za pojam cjeloživotnog učenja 213 (96%) ispitanika je odgovorilo potvrdno, a 9 (4%) je izjavilo da nisu čuli za taj pojam.

Graf 14. Jeste li čuli za pojam cjeloživotnog učenja?

Na pitanje koji bi, prema njihovom mišljenju, trebao biti cilj cjeloživotnog učenja ispitanici su odgovorili:

„Usavršavanje sebe kao osobe.“

„Osobni napredak i posredno – shodno tome – napredak cijelog društva i/ili lokalne zajednice. Prijenos iskustava i znanja na slijedeću generaciju.“

„Cilj cjeloživotnog učenja trebao bi biti stalno osposobljavanje pojedinca i stjecanje znanja u svrhu prilagođavanja novim potrebama društva, tržišta i slično.“

„Sustavno nadograđivanje prethodno stečenog znanja.“

„Prvenstveno pronaći nešto što osim što ispunjava naš poslovni svijet, zadovoljava i naše duševno stanje. Cilj je da učenje bude zanimljivo kako bi se održao kontinuitet te da traje dokle god je naše tijelo sposobno učiti.“

„Cilj bi bio, kao što i sama riječ govori, učenje kroz cijeli čovjekov život. Obrazovanje i nauka!“

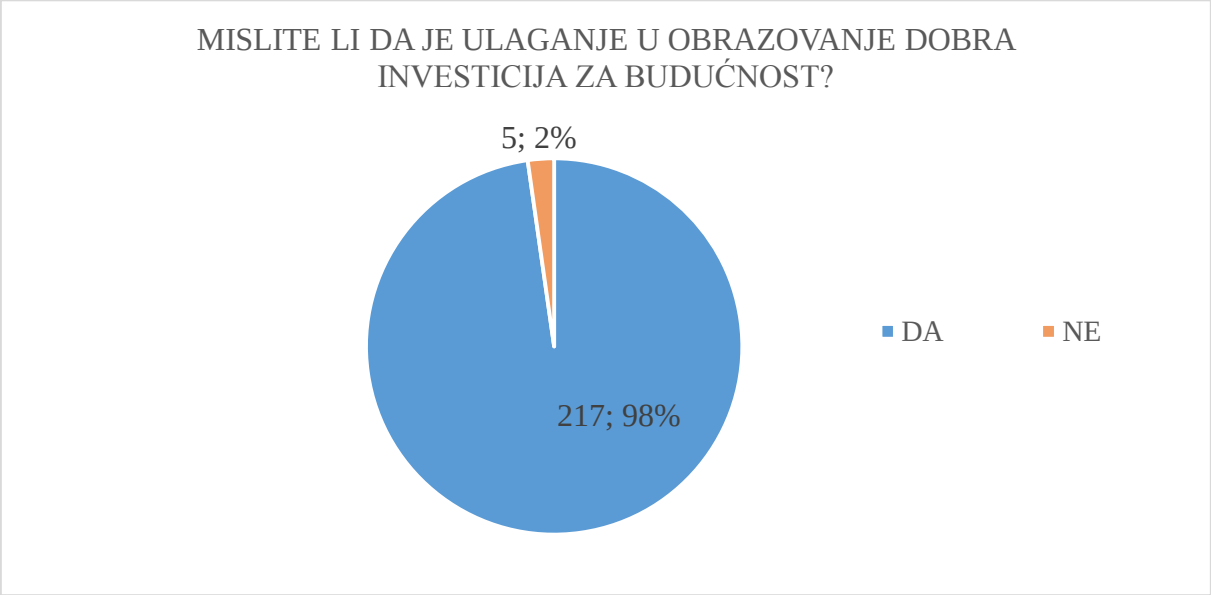
„Vidljivo je iz samog naziva, učenje. Smatram da nije dobro zadržati se samo na jednoj razini stečenog znanja i ne pokušati istražiti druge opcije. Specijalizacija samo u jednom području ne omogućava nam pogled iz druge perspektive.“

„Učiniti učenje dijelom svake životne dobi i omogućiti čovjeku da se razvija dok je živ i ima mogućnost za isto.“

„Smatram da nužno ne treba imati cilj. Samo da, ako dođe do pogreške da se onda iz nje nešto nauči. Jer cijeli život učimo.“

„U teoriji, da bismo postigli svoj vlastiti potencijal i samim time unaprijedili društvo i svijet u kojem živimo.“

Na pitanje misle li da je ulaganje u obrazovanje dobra investicija za budućnost 217 (98%) ispitanika je odgovorilo potvrdno, a njih 5 (2%) je odgovorilo negativno.

Graf 16. Mislite li da je ulaganje u obrazovanje dobra investicija za budućnost?

Na pitanje da pojasne svoj odgovor na prijašnje pitanje – misle li da je ulaganje u obrazovanje dobra investicija za budućnost – ispitanici su odgovorili:

„Znanje uvijek vrijedi.“

„Svako ulaganje u sebe je ulaganje u budućnost.“

„Obrazovanje je tržišna vrijednost koja ne gubi na cijeni.“

„Bez kvalitetnog obrazovanja nema kvalitetne infrastrukture i općenito organizacije društva.“

„Zbog stvaranja društva znanja, a i zbog vlastitog napretka.“

„Obrazovanje nam nitko ne može oduzeti, naša mogućnost zaposlenja ovisi o razini obrazovanja i naših sposobnosti.“

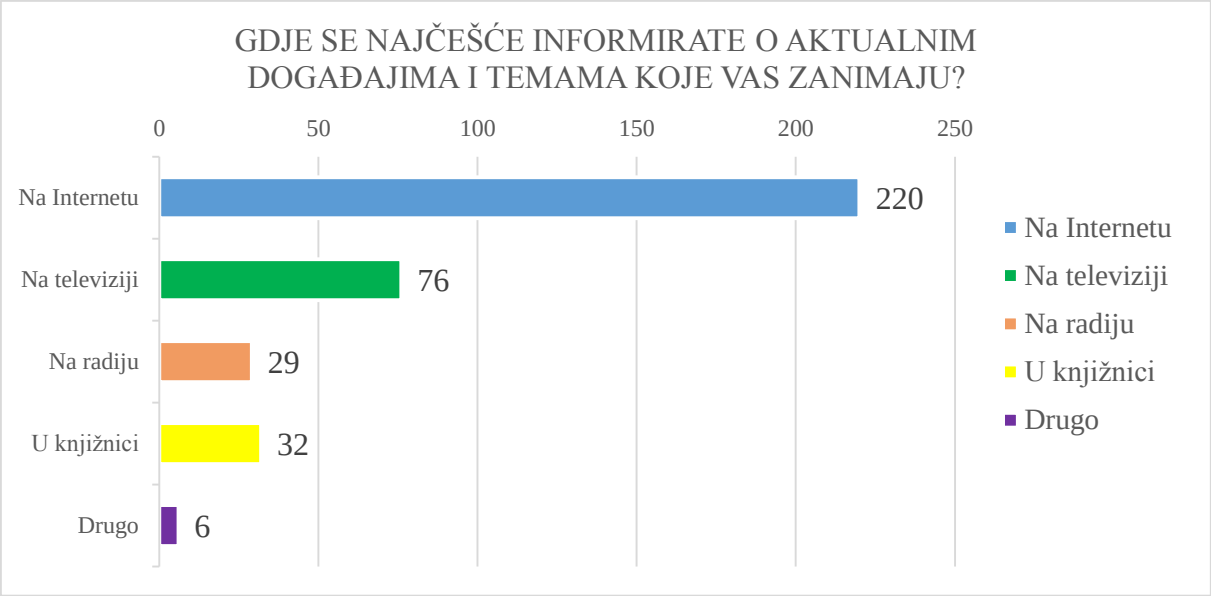
„Ulaganje u obrazovanje je najvažnija civilizacijska dužnost. Bez obrazovanja nema napretka. Lako je manipulisati neobrazovanima.“

„Potiče osobni razvoj, ispituje vlastite granice i rezultira samonadogradnjom karaktera, osobina, znanja i vještina.“

„Ulaganje u obrazovanje treba biti prioritet - obrazovani ljudi koji mogu koristiti znanje u praktičnom smislu mogu pomoći u razvoju na lokalnoj, nacionalnoj i internacionalnoj razini.“

„Znanje je ono što drži neki narod, grupu ili pojedinca i daje prednost. Ulaganje u znanje bi trebalo biti prioritetna investicija svakog društva!“

Kao najpopularniju opciju za informiranje o aktualnim događajima i temama koje ih zanimaju ispitanici su (njih 220) odabrali Internet, 76 ispitanika je odabralo televiziju, 32 je odabralo knjižnicu, 29 radio i 6 ispitanika je odabralo opciju *Drugo* u kojoj su naveli da se informiraju *usmenim putem* tj. *od usta do usta, preko časopisa, tjednog/dnevnog tiska i knjiga*. Potrebno je naglasiti da su ispitanici na ovom pitanju imali mogućnost višestrukog odabira.

Graf 18. Gdje se najčešće informirate o aktualnim događajima i temama koje vas zanimaju?

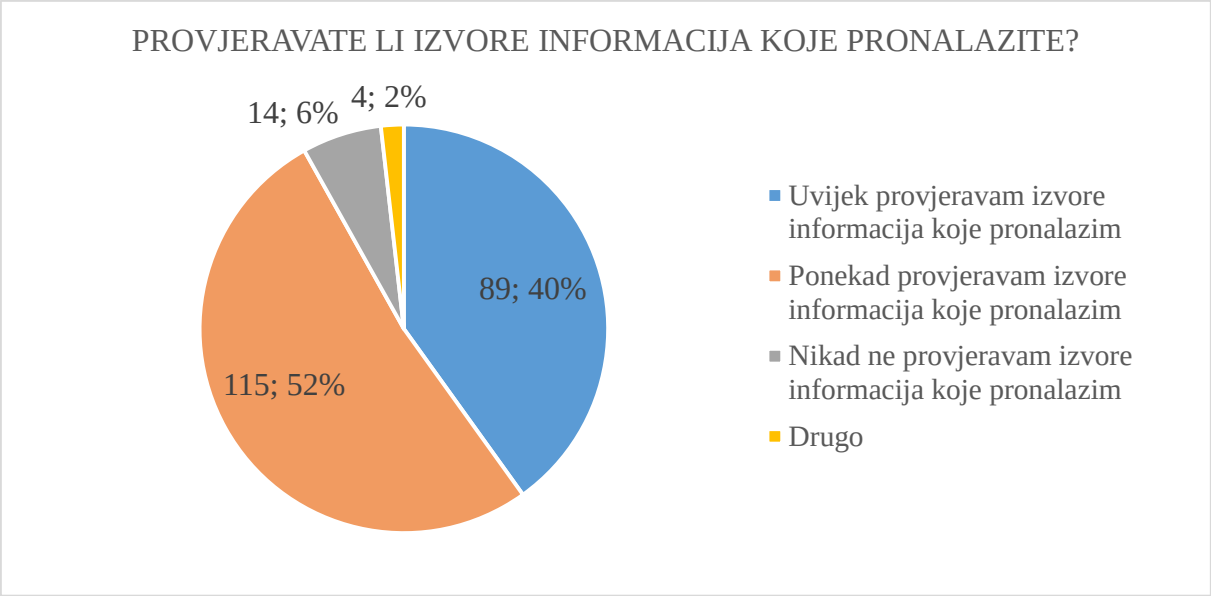
Na pitanje provjeravaju li izvore informacija koje pronalaze 115 (52%) ispitanika je izjavilo da ponekad provjerava, 89 (40%) je izjavilo da uvijek provjerava, 14 (6%) je izjavilo da nikad ne provjerava i njih 4 (2%) je odabralo opciju *Drugo*, u nastavku slijede njihovi odgovori:

„Ako je potrebno provjeriti, provjerit ću ali ako nije sam ću procijeniti točnost informacije.“

„Obzirom da sam diplomirala medijsku kulturu, iz aviona mi je vidljivo koje su informacije pouzdane a koje ne, one koje mi nisu pouzdane niti ne konzumiram.“

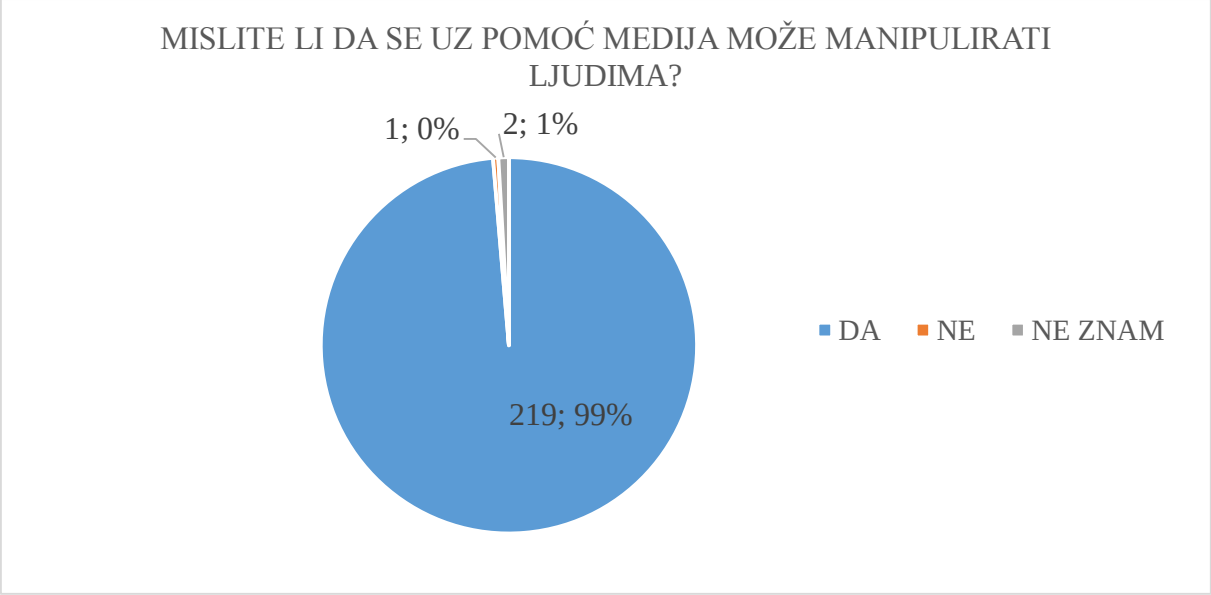
„Ovisi o tome je li mi bitna informacija koju tražim.“

„Moj izvor informacija je običan čovek, čovek koji vidi nešto i prenese, na žalost u današnje vreme se ne možemo osloniti na potpunu istinu u medijima jer većina velikih medija koje nam se plasiraju su kontrolisane od strane vladajućih...“

Graf 19. Provjeravate li izvore informacija koje pronalazite?

Na pitanje misle li da se uz pomoć medija može manipulirati ljudima 219 (99%) ispitanika je odgovorilo potvrdno, njih 2 (1%) su odgovorili da ne znaju i 1 ispitanik je odgovorio da ne misli da se uz pomoć medija može manipulirati ljudima.

Graf 20. Mislite li da se uz pomoć medija može manipulirati ljudima?

Na pitanje misle li da bi se određene medijske sadržaje trebalo cenzurirati 148 (67%) ispitanika je izjavilo da misli da je cenzura određenih sadržaja potrebna, 55 (25%) ispitanika je

izjavilo da cenzura nije potrebna i njih 19 (8%) je odabralo opciju *Drugo*, u nastavku navodim neke od njihovih odgovora:

„Osobno sam protiv cenzure, ali slažem se da je pojedini medijski sadržaj potrebno regulirati i jačati medijsku pismenost kako ne bi bila potrebna krajnja mjera - uvođenje djelomične cenzure.“

„Ako se cenzurira istina, onda definitivno ne treba cenzura i protivim joj se u svakom obliku, ali neke medijske gluposti mislim da bi se trebalo cenzurirati (npr. *Koju haljinu nosi Severina*) jer takve objave nikom ne koriste (osim reklamiranju brendova i stvaranju kompleksa kod mladih djevojaka).“

„Mislim da bi se trebalo zabraniti općenito davanje prava svakakvim "novinarima" i zabraniti komentare medijski nepismenim ljudima.“

„Mislim da bi Hrvatskom novinarskom društvu trebalo omogućiti puno vise kredibiliteta isto kao i medijskim stručnjacima koji će zadržati objektivnost tijekom izvještavanja o vijestima, a penalizirati autore tzv. "fake news", ali naravno u priču ulazi novac koji kontrolira plaćenog novinara.“

„Iako cenzuru određenih sadržaja smatram nužnom (avax, anti science...), nisam uvjerena da bi to dobro završilo, s obzirom na trenutne trendove i pomalo paranoidne načine razmišljanja.“

„Teško pitanje, lakše je davati djeci da gledaju ono sto je prilagođeno njihovoj dobi. Cenzura ne donosi ništa dobro, ne možemo djecu držati podalje od loših stvari koje se događaju jer to je život. Ali svakako mislim da ne bi trebalo puštati neke stvari u vrijeme kad su djeca budna. Ali tu smo mi roditelji da objasnimo i da pazimo što gledaju.“

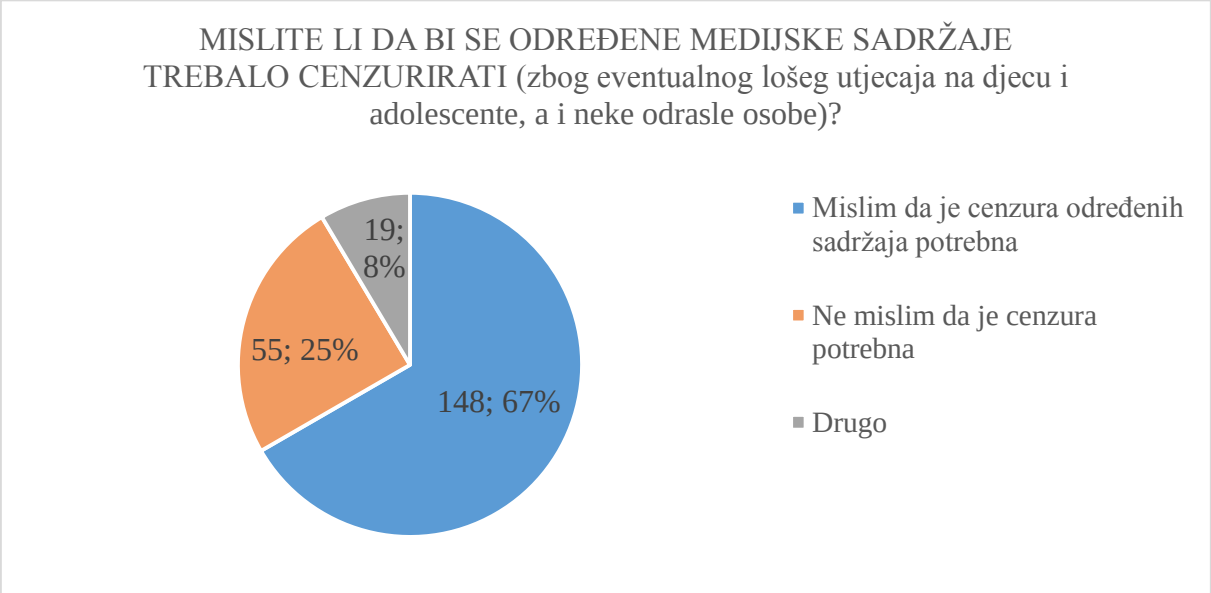
„Podijeljenog sam mišljenja. Neke stvari bi se možda ipak mogle cenzurirati za osjetljive skupine. Ali isključivo zbog neprimjerenosti i čuvanja od lošeg utjecaja, a ne zbog nekakve političke nepodobnosti.“

„Možda ne nužno cenzura, ali upozorenja koja u zadnje vrijeme vidimo, npr. upozorenje o grafičkom sadržaju videa, su okej. Iako, nema baš jednostavnog odgovora na ovo pitanje. Dvosjekli mač.“

„Nije problem cenzura sadržaja nego društvo koje treba razlučiti što je za njega a što nije, roditelj bi trebao biti informiran o sadržaju i sam zaključiti da li je to loše za odgoj djece ili

adolescenata te na taj način kanalizirati osobu, taj sadržaj bez i sa cenzurom će jednom isplivati na površinu, bitno je razumijevanje.“

„Kod cenzure jest zeznuto to što bi cenzuriran sadržaj više privukao pažnju nego onaj bez, ljudi su takvi, treba paziti na takve stvari ali i na ljudsku psihologiju također.“

Graf 21. Mislite li da bi se određene medijske sadržaje trebalo cenzurirati (zbog eventualnog lošeg utjecaja na djecu i adolescente, a i neke odrasle osobe)?

ZAKLJUČAK

Pomak iz tradicionalnog industrijskog u moderno postindustrijsko društvo doveo je do velikih društvenih promjena; priziva se kraj industrijskog rada, a usredotočuje se na djelatnosti utemeljene na znanju. S razvojem informacijskih i komunikacijskih tehnologija razvijale su se i informacijske znanosti, a s njima i informacijski i komunikacijski sustavi, koji uvelike pomažu u razmjeni i unapređivanju znanja. Informacije se danas brže procesuiraju, a znanje se kontinuirano povećava. Informacijski i komunikacijski procesi i sustavi opterećeni su i velikim količinama pogrešnih informacija; marketing i propaganda (tzv. sestra dezinformacije) postali su sastavni dio brojnih djelatnosti te neki skeptici tvrde da je informacijsko doba zapravo zamijenilo dezinformacijsko doba. Glavno „oružje“ protiv dezinformacija i manipulacije medija su informacijska i medijska pismenost, koje je potrebno konstantno usavršavati.

Za uspjeh pojedinca u društvu znanja – budući da je bar u teoriji znanje postalo dobro dostupno svima u jednakoj mjeri – ključna je snalažljivost i motiviranost za stalnom nadogradnjom već postignutog znanja kako bi bio bolji od „konkurencije“, imao bolji „plasman“, a za određenje tog „plasmana“ postoje rangliste kojima se uspostavlja hijerarhija znanja i koje potvrđuju iskonsko ljudsko povjerenje u hijerarhijski poredak svijeta. Opstojnost tih ranglista ovisi upravo o ambicioznosti ljudi, jer ideja koju te liste promiču tvrdi da je svatko u stanju postići da bude broj jedan ili da je u stanju naći se negdje pri samom vrhu liste, naravno, ako uloži dovoljno truda i rada, i time su rangliste postale glavna motivacija za poboljšanje – što obrazovnih ustanova, što pojedinaca (iako naravno ima i iznimki od pravila). Oduvijek je postojala određena konkurencija, ali ta konkurencija nekad nije bila konkurencija vezana samo za bolje mjesto na nekoj listi ili povećanju ugleda u društvu, nego konkurencija u stvaranju i poboljšanju postojećih teorija i paradigmi.

Kritičari društva znanja tvrde da je društvo znanja zapravo zamka, trik koji dovodi do hiperprodukcije prosječnih i akademski nedovoljno obrazovanih građana te da je akademsko znanje izgubilo svoju „znanstvenost“. Kritiziraju se obrazovne reforme, a najviše kritika usmjereno je na skraćivanje formalnog visokoškolskog obrazovanja tj. uvođenje trogodišnjeg bakalaureata – jedna od teorija tvrdi da želju za kraćim stjecanjem diplome uvjetuje upravo gospodarstvo, kako bi obrazovni troškovi bili svedeni na minimum i kako bi se moglo poslužiti sveučilištima kao pribavljačima novih kadrova, ali gospodarstvo bi time najviše štetilo sebi.

Važnu ulogu u današnjem obrazovanju i daljnjem napretku imaju informacijska i medijska pismenost, koje su skup vještina koje je potrebno konstantno usavršavati. U sklopu ovog rada provela sam i online anketu u svrhu istraživanja koliko je šira javnost upoznata s pojmovima informacijske i medijske pismenosti, što za njih znači biti informacijski i medijski pismen, jesu li upoznati s pojmom cjeloživotnog učenja i što bi po njihovom mišljenju trebao biti cilj cjeloživotnog učenja, koliko osobnih informacija dijele preko društvenih mreža (i s kim), misle li da je ulaganje u obrazovanje dobra investicija za budućnost i koje je njihovo mišljenje o cenzuri. Anketa se provodila online (preko Google obrasca) i bila je u potpunosti anonimna. Rezultati ankete su me pozitivno iznenadili jer su odgovori većine ispitanika dokaz da zaista razmišljaju o navedenim pojmovima, kao i o dijeljenju informacija na društvenim mrežama, ulaganjima u obrazovanje te o manipulaciji i cenzuri medija i medijskih sadržaja.

Temeljni koncept društva znanja jest cjeloživotno učenje, promovira se stalna potreba za stjecanjem novih i usavršavanjem starih znanja (ne)formalnim metodama. Nikada u povijesti pojedinac, a s njim i društvena zajednica, nisu bili izloženi tako snažnim i brzim promjenama i novim znanjima kao sada, a u idealnoj teoriji, osnovni cilj cjeloživotnog učenja jest pojedinca poučiti vještini učenja – naučiti ga kako samostalno, slobodno i kritički razmišljati te shvatiti da se tijekom čitavog života mogu stjecati nova znanja i spoznaje. Vrlo je bitan i interkulturalni odgoj, utemeljen na međusobnom poštivanju, razumijevanju, komuniciranju, prihvaćanju različitosti kao izvora za učenje i težnji za ostvarivanjem jednakih mogućnosti.

Zaključno svemu, informatizacija društva dovela je do velikog napretka u svim sferama života, pogotovo što se tiče obrazovanja i sukladno tome život u suvremenom društvu postavlja velike zahtjeve; količine znanja koja se od nas očekuju da usvojimo danas su veće i kompleksnije od znanja nekad, a odgovor na te zahtjeve prema teoriji cjeloživotnog obrazovanja leži u povećanju kvalitete metode učenja, pri čemu uvelike pomaže i dostupnost informatičke tehnologije. Cilj cjeloživotnog obrazovanja jest zapravo naučiti kako učiti te konstantno unaprjeđivati svoje znanje, sebe, a potom i društvo. Ulaganje u obrazovanje postalo je imperativ daljnjeg napretka društva – to je ulaganje u budućnost, a od obrazovnih sustava se očekuje da osposobljavaju inovatore, ljude svjesne svijeta oko njih u kojem je samo promjena stalna i koji su spremni i sposobni prilagoditi se tim promjenama. Ali suprotno utopističkoj ideji da će znanje i kvalitetno obrazovanje biti u jednakoj mjeri dostupno svima, to nažalost još nije ostvareno. Zemlje diljem svijeta ulažu u obrazovanje, ali to ulaganje uvjetovano je njihovim ekonomskim mogućnostima, koje su sve samo ne jednake. No usprkos tome, i dalje postoji nada u daljnji napredak i stvaranje društva koje je zaista temeljeno na jednakosti, i u kojem je

znanje u jednakoj mjeri nužno dostupno svima, a ta nada nije uzaludna i neutemeljena. Ljudska se povijest oblikovala preko napredovanja, a ne zaostajanja. Iz nesvjesne nakane razvoj je postao svjesna doktrina; želimo svijet učiniti boljim mjestom nego što je bio kada smo ga zatekli, a rad na sebi i unapređivanje vlastitog znanja prvi je korak u ostvarenju tog cilja.

LITERATURA

1) Agencija za znanost i visoko obrazovanje – pojmovnik. URL: https://www.azvo.hr/hr/pojmovnik/13-60-ects-bodova (2019-09-09)

2) Budimir, Renata; Šimek, Jelena; Živanović, Maja. Nastava u sklopu bolonjskog procesa na Filozofskom fakultetu u Zagrebu : studentska perspektiva. // Pedagogija : prema cjeloživotnom obrazovanju i društvu znanja (sv. 2) / uredili Vlatko Previšić, Nikša Nikola Šoljan, Neven Hrvatić. Zagreb : Hrvatsko pedagogijsko društvo, 2007. Str. 103-109.

3) Grđan, Zdravka. Interkulturalni odgoj i obrazovanje u sustavu odgojnih vrijednosti mladih. // Pedagogija : prema cjeloživotnom obrazovanju i društvu znanja (sv. 2) / uredili Vlatko Previšić, Nikša Nikola Šoljan, Neven Hrvatić. Zagreb : Hrvatsko pedagogijsko društvo, 2007. Str. 209-215.

4) Lamza-Maronić, Maja; Glavaš, Jerko. Bolonjski proces u funkciji transfera znanja i poboljšanja društvene odgovornosti. // Znanje i konkurentnost / urednik Marija Bušelić i suradnici. Pula : Sveučilište Jurja Dobrile, 2007. Str. 69-83.

5) Liessmann, Konrad P. Teorija neobrazovanosti : zablude društva znanja. Zagreb : Jesenski i Turk, 2008.

6) Lukačević, Srđan. Informacijsko društvo = globalizacija. // Knjižničarstvo : glasnik Društva knjižničara Slavonije i Baranje 19, 1/2 (2015), 11-26. URL: https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:206:572981 (2019-09-09)

7) Maletić, Franjo. Informacija je ponovno „in“. // In Medias Res : časopis filozofije medija 3, 5 (2014), 716-723. URL: https://hrcak.srce.hr/127202 (2019-09-09)

8) Osam jednostavnih koraka za provjeru bilo koje vijesti. URL: https://www.medijskapismenost.hr/osam-jednostavnih-koraka-za-provjeru-bilo-koje-vijesti/ (2019-09-09)

9) Potter, James. Medijska pismenost. Beograd : Clio, 2011.

10) Radeka, Igor. Uloga nastavnika u cjeloživotnom obrazovanju. // Pedagogija : prema cjeloživotnom obrazovanju i društvu znanja (sv. 2) / uredili Vlatko Previšić, Nikša Nikola Šoljan, Neven Hrvatić. Zagreb : Hrvatsko pedagogijsko društvo, 2007. Str. 603-612.

11) Sablić, Marija. Interkulturalizam u nastavi. Zagreb : Ljevak, 2014.

12) Smjernice za informacijsku pismenost u cjeloživotnom učenju. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2011.
13) Spitzer, Manfred. Digitalna demencija : kako mi i naša djeca silazimo s uma. Zagreb : Ljevak, 2018.
14) Tuđman, Miroslav. Obavijest i znanje : s rječnikom osnovnih pojmova. Zagreb : Zavod za informacijske studije, 1990.
15) Tuđman, Miroslav. Prikazalište znanja. Zagreb : Hrvatska sveučilišna naklada, 2003.
16) Učenjem u društvo znanja : savjetnik za učenike, studente i roditelje / uredila Maja Žagar. Zadar : Naklada, 2009.
17) Ujaković, Branka. Opismenjivanjem do pismenosti. // Pedagogija : prema cjeloživotnom obrazovanju i društvu znanja (sv. 2) / uredili Vlatko Previšić, Nikša Nikola Šoljan, Neven Hrvatić. Zagreb : Hrvatsko pedagogijsko društvo, 2007. Str. 719-725.

Konzultirana djela

1) Informacijske znanosti i znanje / uredili Slavko Tkalac, Miroslav Tuđman. Zagreb : Zavod za informacijske studije, 1990.
2) Lasić-Lazić, Jadranka. Znanje o znanju. Zagreb : Zavod za informacijske studije, 1996.
3) Mikelić Preradović, Nives. Učenjem do društva znanja : teorija i praksa društveno korisnog učenja. Zagreb : Zavod za informacijske studije, 2009.
4) Modeli znanja i obrada prirodnoga jezika / uredio Miroslav Tuđman. Zagreb : Zavod za informacijske studije, 2003.
5) Švarc, Jadranka. Hrvatska u društvu znanja : prijepori i perspektive inovacijske politike. Zagreb : Školska knjiga, 2009.

PRILOZI

Popis slika: Br. stranice:

Slika br. 01. Plakat Dana medijske pismenosti 2019. (URL: https://www.medijskapismenost.hr/wp-content/uploads/2019/03/plakat-DMP-2019.pdf) (2019-09-09) 32

Slika br. 02. „Kako prepoznati lažne vijesti?“ (URL: https://www.ifla.org/publications/node/11174) (2019-09-09) 33

Anketna pitanja:

1. Spol
2. Dob
3. Razina obrazovanja
4. Imate li profil na jednoj od navedenih društvenih mreža?
5. Jesu li objave na Vašem profilu javne ili su vidljive samo Vašim prijateljima/pratiteljima?
6. Koliko često objavljujete na društvenim mrežama?
7. Smatrate li da bi djeca trebala imati profil na društvenim mrežama?
8. Znate li što je informacijska pismenost?
9. Smatrate li sebe informacijski pismenom osobom?
10. Što za Vas znači biti informacijski pismen?
11. Znate li što je medijska pismenost?
12. Smatrate li sebe medijski pismenom osobom?
13. Što za Vas znači biti medijski pismen?
14. Jeste li čuli za pojam cjeloživotnog učenja?
15. Koji bi, prema Vašem mišljenju, trebao biti cilj cjeloživotnog učenja?
16. Mislite li da je ulaganje u obrazovanje dobra investicija za budućnost?
17. Zašto?
18. Gdje se najčešće informirate o aktualnim događajima i temama koje Vas zanimaju?
19. Provjeravate li izvore informacija koje pronalazite?
20. Mislite li da se uz pomoć medija može manipulirati ljudima?

21. Mislite li da bi se određene medijske sadržaje trebalo cenzurirati (zbog eventualnog lošeg utjecaja na djecu i adolescente, a i neke odrasle osobe)?

URL anketnih odgovora:
https://docs.google.com/spreadsheets/d/13MJSzsYSYbzCQfEYVmGVUgqfjHZ1aEc172WTgrJ10jQ/edit?usp=sharing (2019-09-09)